

EESTI MAAÜLIKOOL
Põllumajandus- ja keskkonnainstituut

Siim Štšjogolev

KAITSEALADE KAITSETÕHUSUSE HINDAMINE
ASSESSMENT OF PROTECTED AREAS MANAGEMENT
EFFECTIVENESS

Magistritöö
Keskkonnakorralduse ja -poliitika õppekava

Juhendaja: Mart Külvik, PhD

Tartu 2021

Eesti Maaülikool Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Magistritöö lühikokkuvõte	
Autor: Siim Štšjogolev		Õppekava: Keskkonnakorraldus ja -poliitika	
Pealkiri: Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine			
Lehekülgi: 70	Jooniseid: 30	Tabeleid: 1	Lisasid: 3
Õppetool: Keskkonnakaitse ja maastikukorralduse õppetool ETIS-e teadusvaldkond ja CERC S-i kood: Linna ja maa planeerimine (S240) Juhendaja: Mart Külvik, PhD Kaitsmiskoht ja -aasta: Tartu 2021			
<p>Käesoleva magistritöö eesmärk on hinnata kaitsekorralduse olukorda kaitsealadel, saada informatsiooni puudustest ning võrrelda tulemusi eelmise hindamisega tuues välja olulisemad muutused. Töös käsitleb autor kaitsealade kaitsetõhususe hindamist METT (Management Effectiveness Tracking Tool) metoodika põhjal Eestis järgmistel aladel:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Lahemaa rahvuspark2. Soomaa rahvuspark3. Viidumäe looduskaitseala4. Nigula looduskaitseala5. Kärevere looduskaitseala6. Põhja-Kõrvemaa looduskaitseala7. Peipsiveere looduskaitseala (2010 Emajõe-Suursoo maastikukaitseala)8. Lavassaare looduskaitseala (2010 Lavassaare hoiuala)9. Vooremaa maastikukaitseala10. Viljandi maastikukaitseala11. Struuga maastikukaitseala12. Koiva-Mustjõe maastikukaitseala13. Päite maastikukaitseala14. Nõmme-Mustamäe maastikukaitseala15. Panga maastikukaitseala16. Hiiumaa laiude maastikukaitseala17. Haanja looduspark18. Naissaare looduspark19. Hiiu madala hoiuala20. Käntu-Kastja hoiuala <p>Lähtematerjalina on kasutatud Keskkonnaameti poolt 2020. aasta sügisel täidetud standard-andmetabelit ning 2010. aastal kogutud andmeid ning analüüsi. Töö sisulise põhiosana on võrdlevalt analüüsitud 2010. ja 2020. aasta küsitluste tulemusi ning selle põhjal antud hinnang kaitsetõhususele nii kaitsealatuüpide kui hinnatavate tõhususelementide lõikes. Lisaks on iseloomustatud kümne aasta jooksul ilmnunud trende ning tehtud ettepanekuid kaitsekorralduse parandamiseks</p>			
Märksõnad: METT, kaitsekorraldus, kaitsealade rahastus, kaitseväärtused			

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Abstract of Master's Thesis	
Author: Siim Štšjogolev		Curriculum: Environmental management and policy	
Title: Assessment of protected areas management effectiveness			
Pages: 70	Figures: 30	Tables: 1	Appendixes: 3
Department/ Chair: Chair of Environmental Protection and Landscape Management Field of research and (CERC S) code: Town and country planning (S240) Supervisors: Mart Külvik, PhD Place and date: Tartu 2021			
<p>The aim of this master's thesis is to assess the current situation in protected areas, get the necessary information about the shortcomings and compare the results with the previous evaluation, highlighting the most important changes. In writing this thesis the author deals with the assessment of the conservation effectiveness of protected areas with Management Effectiveness Tracking Tool in Estonia about the following areas:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Lahemaa national park2. Soomaa national park3. Viidumäe nature reserve4. Nigula nature reserve5. Kärevere nature reserve6. Põhja-Kõrvemaa nature reserve7. Peipsiveere nature reserve (2010 Emajõe-Suursoo landscape protection area)8. Lavassaare nature reserve (2010 Lavassaare conservation area)9. Vooremaa landscape protection area10. Viljandi landscape protection area11. Struuga landscape protection area12. Koiva-Mustjõe landscape protection area13. Päite landscape protection area14. Nõmme-Mustamäe landscape protection area15. Panga landscape protection area16. Hiiumaa laiude landscape protection area17. Haanja nature park18. Naissaare nature park19. Hiiu madala conservation area20. Käntu-Kastja conservation area <p>The stanard data table completed by the Environmental Board in autumn 2020 and data collected in 2010 with respective analysis have been used as the source material in this thesis. As a substantive part of the work, the results of the 2010 and 2020 surveys have been compared. After data analysis the author gives an assessment of the effectiveness of protection both by types of protected areas and effectiveness elements, the trends that have emerged in ten years.</p>			
Keywords: METT, protected area funding, protection values			

SISUKORD

Sisukord.....	4
Sissejuhatus	6
1. Kirjanduse ülevaade.....	7
1.1. Kaitsealade tõhususe hindamise põhijooni.....	7
1.1.1. Hindamine tähtsusest.....	7
1.1.2. Hindamise eesmärgid	7
1.1.3. Hinnatavad elemendid.....	8
1.1.4. Kaasamine kaitsekorralduse planeerimisel	8
1.2. Kaitsealade hindamise meetodeid	9
1.2.1. RAPPAM	9
1.2.2. METT.....	10
1.2.3. GEF Biodiversity Tracking Tool.....	11
1.2.4. The Bhutan Management Effectiveness Tracking Tool Plus (Bhutan METT+).....	11
1.3. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine Eestis.....	11
1.4. Käesolevad uuringuvajadused	12
2. Metoodika	13
2.1 Metoodika valik ja põhjendus.....	13
2.2 Hinnatavate alade valim	13
2.3 Andmete kogumine ja töötlemine.....	14
2.4 Hinnatavad elemendid ja täpsustavad küsimused	14
3. Tulemused.....	18
3.1. Kontekst.....	18
3.2. Planeerimine	19
3.3. Sisend.....	27
3.4. Protsess	33
3.5. Väljund	42
3.6. Tulemus	44
3.7 Osasummade võrdlus.....	46
4. arutelu ja järeldused	47
4.1 Arutelu	47
4.2 Järeldused	50
Kokkuvõte	52

Kirjandusallikad	54
Lisad	56
Lisa 1. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamisvorm.....	57
Lisa 2. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine punktisummade tabel 2010.....	68
Lisa 3. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamise punktisummade tabel 2020.....	69

SISSEJUHATUS

Loodusliku mitmekesisuse säilitamisel on olulisemaks teguriks kaitsealadel nende kaitse-eesmärkide täitmine (CBD 2004). Sellest tulenevalt on Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni liikmete poolt 2004. aastal vastu võetud otsus hakata kaitsealadel läbi viima kaitsealade kaitsetõhususe hinnanguid (ibid). Hinnangute läbiviimiseks koostati ülemaailmne Kaitsealade tööprogramm, kus antakse ülevaade püstitatud eesmärkide standarditele, hindamisele ja seirele (ibid). Aastaks 2030 on Euroopa Liidu elurikkuse strateegia kohustanud läbi viima vastavaid hindamisi, et saavutada efektiivne kaitse kõikidel kaitsealadel (EEA 2020). Sarnased nõuded kehtivad ka Eestile, sest Eesti on samuti Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni liikmesmaa 1994. aastast (RT II 1994, 13, 41).

Käesolevas töös käsitletav hindamine on Eestis läbiviiduna juba kolmas. Varasemad hindamised viidi läbi aastatel 2010 (Külvik ja Leibur 2010) ja 2012 (Külvik ja Vaab 2012). Hindamisel on kasutatud rahvusvahelist METT (*Management Effectiveness Tracking Tool*) metoodikat (WWF 2007). Eesti oludele on hindamise läbiviimiseks metoodikat vastavalt kohandatud, mis annab võimaluse viia läbi kiire tulemusseire kaitsealade kaitsetõhususe kohta (Külvik 2010). Kuna METT metoodikaga hinnatavatele kaitsealadele annavad hinnanguid kaitsealade enda valitsejad ei saa seda metoodikat pidada sõltumatuks (WWF 2007). Töös kasutatav metoodika valiti, sest võimaldab kiirelt saada üldise ülevaate kaitsealade kaitsekorralduse tõhususest. Lisaks on METT metoodikaga hinnatud kaitsealad võrreldavad sarnastes ökoloogilistes ja sotsiaalsetes tingimustes, sarnast tüüpi kaitsealad omavahel ning samadel aladel tehtud hindamised erinevatel aegadel.

Töö autor annab ülevaate kaitsealade kaitsetõhususest 2020. aastal läbi viidud uuringu põhjal ning võrdleb saadud tulemusi 2010. aasta küsitluse tulemustega. Lisaks antakse töös hinnang, kas kaitsetõhusus samadel uuringualadel on paranenud ning tuuakse välja olulisemad kitsaskohad, mis vajavad suuremat tähelepanu kaitsetõhususe tõstmiseks.

Suurt tänu avaldan magistritöö juhendajale professor Mart Külvikule heade nõuannete ja toetuse eest.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1. Kaitsealade tõhususe hindamise põhijooni

1.1.1. Hindamine tähtsusest

Kaitsealad on hädavajalikud loodusliku mitmekesisuse hoidmiseks. Loodukaitseala on maa- või mereala, mis on loodud bioloogilise mitmekesisuse hoidmiseks ning loodusliku ökosüsteemi toimimiseks (Dudley 2008). Kaitsealade hindamisuuringutes on toodud välja, et kaitsealade haldamises on puudujääke (Leverington jt 2010, Lham jt 2019). Koguni 13%-il kaitsealadel oli nende haldamine puudulik, kus ka kõige elementaarsemad tegevused kaitseks puudusid (Leverington jt 2010). 2016. aasta seisuga oli kogu maailmas rohkem kui 34 miljonit ruutkilomeetrit kaitsealasid, mis katavad 6,7% kogu maa pinnast (Leach jt 2016). Kuna kaitsealade pindala on ka pidevalt kasvamas, on oluline ka teadmine, kas ja millisel määral suudavad need alad säilitada kaitstavaid väärtusi ning täita kaitse-eesmärke (Nolte jt 2010).

1.1.2. Hindamise eesmärgid

Tagamaks efektiivset kaitsekorraldust on vaja iga ala kaitsel arvestada selle eripärasid, surveid ning kasutusvõimalusi (Hockings jt 2006). Kaitsealade hindamisel lähtutakse IUCN ja WCPA poolt välja töötatud raamistikust, mille põhjal efektiivne kaitseala kaitsekorraldus kajastab kolme teemat (Hockings jt 2010):

- Planeerimise küsimused üksikul alal ja kaitsealade süsteemis;
- Kaitsekorralduse süsteemide ja protsesside adekvaatsus ning kohasus;
- Eesmärkide saavutamine ja kaitseväärtuste säilitamine kaitsealal.

Kaitsealade kaitsetõhususe hindamise eesmärk on anda sisendeid kaitseala edasise käekäigu parandamiseks ning suurendada ka usaldusväarsust ning läbipaistvust erinevate kaitsealaga seotud osapoolte vahel (Hockings jt 2006). Erinevad sisendid ja hindamiste tulemused saavad kaasa aidata uute tööde planeerimisele, täiustada tööoperatsioone ja parandada sidet huvirühmade vahel (Peterson jt 2000, Hockings jt 2004). Varasemas uurimuses on leitud, et kaitseala kaitsekorralduse hindamise põhjusest olenemata tuleb hindamist võtta kui abivahendit, mitte kui süsteemi, mis aitab karistada mitteadekvaatset kaitsekorraldust

(Hockings jt 2006). Lisaks peetakse hindamist oluliseks abivahendiks kaitse korraldajate töö parendamiseks, mis võiks olla normaalne osa kaitsekorraldusest (ibid).

1.1.3. Hinnatavad elemendid

METT metoodika põhjal hinnatavad elemendid töötas välja IUCN-WCPA 2000. aastal, mida esimeste aastatega oluliselt täiendati ning 2006. aastal (WWF 2007) avaldas IUCN-WCPA raamistiku teise, edasiarendatud väljaande, mis kogus kiirelt populaarsust ja mida hakati rahvusvaheliselt üha enam kasutama (Hockings jt 2006). Täiendatud raamistik andis otsese hindamise metoodika asemel juhised, kuidas arendada edasi ning kohandada juba kasutusele võetud piirkondlikke hindamissüsteeme (Hockings jt 2004). Välja töötatud raamistiku põhimõttel järgib hästi korraldatud kaitseala järgmisi etappe (WWF 2007):

- Kontekst;
- Planeerimine;
- Ressurss;
- Protsess;
- Väljund;
- Tulemus.

WWF (2007) raporti alusel on etappide sisu järgmine. Konteksti osa annab ülevaate väärtustest ja ohtudest, mis kaitsealal on olemas. Planeerimise osas seatakse eesmärgid, kuhu tahetakse kaitsekorraldusega jõuda. Ressursi osa annab ülevaate olemasolevatest vahenditest kaitseala kaitsekorralduse teostamiseks. Protsessi osas hinnatakse tegevusi, mis on vajalikud efektiivse kaitsekorralduse tagamiseks. Väljundi osas antakse hinnang tegevuste käigus toodetud teenustele, mis aitavad jõuda soovitud tulemuseni.

1.1.4. Kaasamine kaitsekorralduse planeerimisel

Kaitsealadel kaitsekorralduse ja eeskirjade loomisel on äärmiselt oluline kaasata sellesse ka avalikkust. Sellist lähenemist on peetud oluliseks juba ka varasemates uuringutes (Fiallo ja Jacobson 1995). Üheks suurimaks probleemiks kaitsealadel on seal elavate kohalike inimeste

eluolu muutumine, sest neile kohalikuna tunduvatele loodusvaradele pannakse peale kasutamise piirangud (Nepal ja Weber 1995). Uuringutest on välja tulnud ka tõsiasi, et kaitsealadel, mille planeerimisele ja varade kasutamisele on kaasatud üldsust, on ka kaitsetulemused paremad. Näiteks tänu California merekaitse ala planeerimisel kaasatud kaluritele ja nende teadmistele on saavutatud hinnanguliselt parim kasutus seal olevatele loodusvaradele ja looduskaitsealale üldiselt (Scholz jt 2004). Seega on igati õigustatud ja võiks olla isegi kohustuslik kaasata selliste alade planeerimisele ka kohalikke elanikke ja teisi, kes ei ole otseselt seotud säärase tegevuste ja planeerimisega. Seda toetab ka 2001 Indoneesias asuva Komodo rahvuspargis tehtud uuringu tulemus, mis väidab, et kohalike elanike toetus kaitsealadele on bioloogilise mitmekesisuse säilitamise pidevalt olulisust suurendav ja koguv element (Walpole ja Goodwin 2001).

1.2. Kaitsealade hindamise meetodeid

IUCN-WCPA poolt 2006. aastal loodud hindamissüsteem võimaldab kaitseala valitsejatel kohandada kaitsekorralduse hindamist vastavalt alapõhistele vajadustele ning aitab ka ühtlustada teisi kasutatavaid meetodeid (Hockings jt 2004, Hockings jt 2006). Käsitletava raamistiku põhjal on võimalik jaotada kaitsetõhususe hindamised kolmeks:

- Süsteemne hindamine - näiteks *Rapid Assessment and Prioritisation of Protected Area Management* (RAPPAM);
- Pealiskaudne hindamine – näiteks Maailmapanga ja WWF (*World Wide Fund For Nature*) koostöös loodud jälgimisvahend (*tracking tool*);
- Detailne hindamine – näiteks Meie pärandi edendamise süsteem (*Enhancing our Heritage*), mille eesmärk on seiresüsteemide loomine (Hockings jt 2006),

Valdavalt kasutatakse kõige rohkem RAPPAM ja METT metoodikaid kaitsealade kaitsetõhususe hindamiseks (Nolte jt 2010).

1.2.1. RAPPAM

World Wide Fund for Nature töötas 1999-2002 aastatel välja RAPPAM (*Rapid Assessment and Prioritisation of Protected Area Management*) metoodika, mis põhineb IUCN-WCPA

hindamisraamistikul ning aitab kaitseala kaitsekorraldusele anda kiire hinnangu ja tähtsuse (Leverington jt 2010). Metoodika aitab välja selgitada kaitsekorralduse tugevusi, nõrkusi ning piiranguid; analüüsida ohte ja nende tõsidust; selgitada välja kõrge ohustatusega alad; tuua välja prioriteetseid üksikuid alasid; rakendada sobivaid poliitikaid kaitsetõhususe parendamiseks (Ervin 2003).

RAPPAM metoodika nõrkusteks on hinnatavate elementide mittepõhjalik käsitlemine, metoodika kasutamisel ei ole võimalik pakkuda põhjalikke juhiseid kaitseala kaitsekorralduse parendamiseks, vajab läbiviimiseks juba eelnevalt palju andmeid ning võib osutuda kulukaks (Ervin 2003, Leverington jt 2010).

RAPPAM metoodika tugevuseks on laialdane kasutamine paljudes maailma piirkondades, kiire hindamine, mis aitab välja tuua kaitsealatüübiti ohud ja korralduslikud probleemid ning võimaldab samaaegselt koguda andmeid kaitsealade süsteemi kohta ja üksikute kaitsealade kohta. Lisaks on RAPPAM metoodikas käsitluse all kõik IUCN-WCPA hindamisraamistiku elemendid ning selle metoodika kohandamine piirkonniti on lihtne (Leverington jt 2010)

1.2.2. METT

METT (*Management Effectiveness Tracking Tool*) metoodika põhineb küsimustikul, kus küsimustega on kaetud kõik IUCN-WCPA raamistiku elemendid (WWF 2007). METT on välja töötatud algselt WWF (*World Wildlife Fund*) poolt eesmärgiga hinnata kaitsealade toimivust ja nende tõhusust looduse kaitsel ning aidata seda tõsta (Stolton jt 2007, WWF 2007). METT on kasutustatud paljudes maailma riikides tänu oma lihtsusele ning odavale läbiviimisele. Hindamismetoodikat on võimalik kasutada üksikute kaitsealade hindamisel, kuid kohandamisel on võimalus sellega hinnata ka kaitsealade süsteeme või teatud kaitsealade tüüpe (Leverington jt 2010). METT metoodika nõrkuseks võib pidada selle pealiskaudsust ning seda, et hindamisel keskendutakse väljundi ja tulemuse osale vähem kui kontekstile, planeerimisele, sisendile ja protsessile (ibid).

METT metoodika eelisteks on rahvusvaheliselt tunnustatud hindamisvorm, hindamine on kiirelt teostatav ning kogutud informatsioon on piisavalt suur kaitsealade kaitsekorralduse tõhususe kohta järelduste tegemiseks. Lisaks aitab metoodika välja selgitada kaitsealade tugevused ja nõrkused ning hindamisvormis olev kommentaaride osa annab olulist lisainfot kaitsekorralduslike probleemide kohta (ibid).

Seda metoodika sisu on riikidel võimalik oma oludele vastavalt kohandada ja täiendada (Stolton, Dudley 2016). Stolton ja Dudley (2016) on andnud hinnangu, et originaalis ei pruugigi metoodika sobida kõikidele aladele ning julgustatavad seda sobivamaks muutma, säilitades üldised põhimõtted. Globaalselt on METT metoodikat kasutades kirjeldatud kaitsealade seisukorda 427,370,966 hektaril (ibid). Järgnevalt on välja toodud kirjanduse põhjal mõned näited kohandatud metoodikatest, mis kasutavad sisuliselt sarnast lähenemist nagu METT metoodika.

1.2.3. GEF Biodiversity Tracking Tool

The Global Environment Facility (GEF) ehk Ülemaailmne Keskkonnateenus asutati 1992. aastal, et lahendada maailma rõhuvamaid keskkonnaprobleeme rahastades erinevaid projekte (GEF 2021). Lisaks on GEF loonud ka uusi versioone METT metoodika põhjal, et jälgida ja hinnata enda investeeringuid keskkonna olude parandamiseks (Stolton, Dudley 2016).

1.2.4. The Bhutan Management Effectiveness Tracking Tool Plus (Bhutan METT+)

Bhutanis on METT metoodikat kasutatud konkreetsetel eesmärkidel, et parandada ohustatud liikide kaitset. Sarnaselt mitmetele teistele riikidele, on Bhutan kohandanud metoodikat riigile sobivaks (Lham et al 2019). Näiteks üks muudatus sisaldas täiendavate küsimuste lisamist põhiküsimustele, et vahend oleks üksikasjalikum ja täpsem. Teine muudatus, seisnes juhendamise võimaluses üldiste küsimuste vastamisel, et hõlbustada kaitseala töötajate küsitlust (Lham et al 2019).

1.3. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine Eestis

Kaitsealade toimimist on Eestis juba korduvalt hinnatud. Näiteks aastal 2000 analüüsiti üheksa kaitseala kaitse efektiivsust ning ala valitseja ülesannete täitmiseks olevaid andmeid ja ressursse, kusjuures muuhulgas lähtuti sel ajal väljatöötamisel olnud METT metoodika põhimõtetest (Peterson jt 2000). Hindamise tulemuste põhjal tehti järeldus, et kaitsealade seadusi ei järgita igalpool üheselt, sest õigusaktid on liiga üldsõnalised ning järelevalve ei ole piisaval heal tasemel (Peterson jt 2000).

Hilisematel kaitsealade kaitsetõhususe hindamisel Eestis on samuti kasutatud METT metoodikat ning on võrreldud omavahel sarnast tüüpi kaitsealasid ja antud hinnanguid erinevatele elementidele (Külvik ja Leibur 2010, Külvik ja Vaab 2012)

Külvik ja Vaab (2012) poolt läbi viidud hindamises leiti, et kaitsekorraldus toimib küsimustiku põhjal hinnatava punktisumma järgi üle teoreetilise keskmise (Külvik ja Vaab 2012). Lisaks peeti oluliseks lähtepunktiks kaitsekorralduse tõhususe osas kaitsekorralduskavade olemasolu, sest kaitsekorralduskavadega alad olid planeerimise osas kohasemad enamuse aspektides (Külvik ja Vaab 2012). Uuringus leiti, et suureks probleemiks kaitsealade kaitsekorralduse tagamisel on tööjõu puudus ning samuti ka rahaliste ressursside olemasolu (Külvik ja Vaab 2012).

1.4. Käesolevad uuringuvajadused

Tõhusushinnangute algatuseks kaitsealadel on Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni liikmete poolt vastu võetud tööprogramm Kuala Lumpuri konverentsi otsusega 2004. aastal (Convention on Biological Diversity 2004). Aastal 2010 võeti konventsiooni otsusega X/31 vastu nõue hinnata vähemalt 60% kaitsealade kaitsekorralduse tõhusust aastaks 2015 (Convention on Biological Diversity 2010). Lisaks kohustab EL elurikkuse strateegia saavutama efektiivse kaitse kõikidel kaitsealadel ja läbi viima vastavaid hindamisi aastaks 2030 (European Environment Agency 2020). Sarnaselt eelmistele Eestis läbi viidud uuringutele on ka käesoleva töö eesmärk hinnata kaitsekorralduse hetkeolukorda kaitsealadel, saada vajalikku informatsiooni puudustest ning võrrelda tulemusi eelmise hindamisega tuues välja olulisemad muutused. Eelnevalt nimetatud eesmärkide täitmiseks leiab töö autor vastused uurimisküsimustele:

- Milline on kaitsekorralduse tõhusus valitud aladel hinnatavate korralduslike elementide lõikes, kas see on kümne aastaga muutunud?
- Milline on kaitsekorralduse tõhusus valitud aladel kaitsealatiüüpide lõikes, millised on viimase kümnendi trendid?
- Millised on kaitsekorralduse olulisemad elemendid, mis mõjutavad kaitsekorralduse efektiivset toimimist?

2. METOODIKA

2.1 Metoodika valik ja põhjendus

Käesolevas töös on kasutatud METT metoodikat (WWF 2007). Metoodika annab võimaluse viia läbi kiire kaitsekorralduse tõhususe seire (ibid). Kasutatud metoodika osutus valitaks RAPPAM metoodika üle, mis annab samuti võimaluse kiirele hindamisele, kuna METT metoodikaga võrreldes on läbiviimine kulukas ning RAPPAM võimaldab hinnata vaid kaitsealade süsteeme. METT metoodika keskendub üksikute kaitsealade hindamisele ja ei võimalda teha looduskaitse süsteemi süvaanalüüsi, seega ei saa ka anda selle põhjal konkreetseid ja lõplikke suuniseid kaitsekorralduse muutmiseks (ibid). Töös kasutatud küsimustiku eesmärk on anda kiireloomuline hinnang valitud kaitsealadele. Lisaks enda kiireloomulisusele on METT metoodikaga hinnatavad alad võrreldavad a) sarnastes piirkondades, b) sarnast tüüpi kaitsealadele ning c) samadel aladel – tehtuna eri aegadel. Selles töös on kasutatud võimalust hinnata eri aegadel tehtud hindamisi samadel kaitsealadel. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamiseks saadeti valitud kaitsealade valitsejatele küsimustik (Lisa 1), milles paluti anda hinnang erinevatele kaitsealade osadele. Küsimustik koosneb kolmekümnest valikvastustega küsimusest, kus iga küsimus vastab mõnele IUCN-WCPA raamistikus välja toodud elemendile. Lisaks on küsimustik mõeldud täitmiseks vastava kaitseala valitsejale, seega ei saa tulemusi käsitleda sõltumatuena, kuid need annavad siiski ülevaate olulistest aspektidest kaitse korraldamisel (Külvik 2010).

2.2 Hinnatavate alade valim

Hinnatavad kaitsealad valiti välja vastavalt 2010. aastal läbi viidud sarnase uurimistöö järgi, et võrrelda kaitsealade kaitsetõhususe muutusi. Käesoleva uurimistöö raames viidi kaitsealade kaitsetõhususe hindamine läbi 2020. aasta sügisel. Hinnatavate kaitsealade hulka kuulusid rahvusparkidest Soomaa ja Lahemaa, hoiualadest Hiiu madala hoiuala ja Käntu-Kastja hoiuala, lisaks seitse looduskaitseala – Kärevere LKA, Lavassaare LKA, Viidumäe LKA, Peipsivere LKA, Nigula LKA, Haanja looduspark ning Naissaare looduspark – ning üheksa maastikukaitseala – Koiva-Mustjõe MKA, Põhja-Kõrvemaa MKA, Päite MKA, Nõmme-

Mustamäe MKA, Struuga MKA, Panga MKA, Viljandi MKA, Vooremaa MKA ja Hiiumaa laiude MKA.

2.3 Andmete kogumine ja töötlemine

Kasutatud metoodika eeldab küsimustiku täitmist erinevate kaitsealade valitsejate poolt. Küsimustiku andmete kogumise korraldas keskkonnaamet. Käesoleva töö autor viis läbi 2020. aastal kaitsealade valitsejatelt laekunud küsimustiku vastuste esmase töötlemise ning seejärel andmete süstematiseerimise ja analüüsimise programmis MS Office Excel 2010. Uuemate (2020. aasta) andmete esmase analüüsi käigus lisati andmetabelitesse ka vanemad (2010. aasta) andmed varasematest küsimustikest, et neid omavahel võrrelda. Viimasena andmetöötlustest liideti kaitsealade kaupa kokku küsimustiku punktisummad mida kasutati võrdluses ning hinnangute andmisel. Saamaks selgemat pilti võrdlemisel nii samal aastal erinevate kaitsealade vahel, kui ka samade kaitsealade võrdlusel erinevatel aastatel võrdsustati põhiküsimuste maksimaalne punktisumma 102 100%-ga. Lõpuks koostati saadud andmetest erinevad graafikud ning tabelid, millede analüüsimisel saadi vastuseid algselt püstitatud küsimustele.

2.4 Hinnatavad elemendid ja täpsustavad küsimused

Hindamisel on esimeseks elemendiks määratud **kontekst**, seejärel hinnatakse **planeerimist**, **sisendit**, **protsessi** ning lõpuks **väljundit** ja saavutatavat **tulemust** (Külvik 2010). Tabelis 1 on välja toodud kasutatud metoodika elemendid koos selgitustega, mida hinnata ning millele vastamisel tähelepanu pöörata.

Tabel 1. Eesti oludele kohandatud hindamisraamistiku põhimõtted (Külvik 2010).

Hinnatavad elemendid	Selgitus	Hinnatavad kriteeriumid	Hindamise kese
Kontekst	Kus me praegu oleme? Olulisuse, ohtude ja poliitilise keskkonna hinnang	– Tähtsus – Ohud – Ohustatus – Riiklik kontekst – Partnerid	Olukord
Planeerimine	Mida me soovime? Kaitseala olemuse ja planeeringu hinnang	– Kaitseala seadustatus ja poliitika – Kaitsealade võrgustiku planeering – Kaitseala planeering – Kaitsekorralduskava	Kohasus
Sisend	Mida meil vaja on? Kaitsekorralduse elluviimiseks vajalike ressursside ja vahendite hinnang	– Kaitseala valitseja ressursid ja vahendid – Kaitseala ressursid	Ressursid
Protsess	Kuidas me seda saavutame? Kaitsekorralduse läbiviimise hinnang	– Kaitsekorralduse protsessi adekvaatsuse hinnang	Jõudlus ja kohasus
Väljund	Millised on tulemused? Konkreetsete kaitsekorralduslike tegevuste läbiviiduse hinnang; pakutavate kaupade ja teenuste inventuur	– Kaitsekorralduslike tegevuste tulemused – „Kaubad ja teenused“	Tõhusus
Tulemus	Mida me saavutasime? Tulemuste ja selle määra hindamine kuivõrd need vastavad algselt püstitatud üldeesmärkidele	– Mõju kaitseväärtustele: kaitsekorralduslike meetmete tulemusel saavutatud mõjud/muutused võrreldes eesmärkidega	Tõhusus ja kohasus

Esimene hinnatav element, kus antakse hinnang kaitseala poliitilisele keskkonnale, selle ohtudele ning olulisusele on konteksti osa. Konteksti osas on üks küsimus: 1. Kas kaitseala kaitse on juriidiliselt määratletud?

Hindamisküsimustiku teises osas antakse hinnang kaitseala planeerimisele järgmiste küsimuste läbi:

2. Kas on rakendatud kohane looduskasutust reguleeriv kaitsereežiim?
4. Kas kaitsekorraldus toimub vastavalt kokkulepitud kaitseesmärkidele?
5. Kas kaitseala on sobiva suuruse ja kujuga kaitseesmärkide saavutamiseks?
7. Kas on olemas kaitsekorralduskava ning seda täidetakse?
8. Kas kaitset korraldab kava viiakse perioodilise sh "valdkondliku" tööplaaniga ellu?
21. Kas looduskasutuse planeeringud võtavad arvesse kaitseala nõudeid ja toetavad kaitsekorralduslikke eesmärke?
26. Kas kaitsekorraldustegevusi seiratakse tulemuslikkuse aspektist?

Kolmandas osas antakse hinnang kaitseala sisendi osale. Sisendina hinnatakse kaitseala kaitsekorralduseks vajalike ressursside ja vahendite olemasolu järgmiste küsimuste kaudu:

3. Kas valitseja saab kaitseeskirju vajalikul määral rakendada?
9. Kas kaitse korraldamiseks on piisavalt infot?
13. Kas personali hulk on kaitseala kaitseesmärkide täitmiseks s (sh korraldamine ja koordineerimine, nt talgud) piisav?
14. Kas töötajad (kõik tasemed!) on koolitatud kaitseesmärkide saavutamiseks kohaselt?
15. Kas eelarve (sh projektipõhine) on piisav?
16. Kas finantseerimine on stabiilselt tagatud?
18. Kas töövahendid on kaitse korraldamiseks piisavad?

Kaitsekorralduse adekvaatsusele antakse hinnang küsimustiku protsessi osas läbi järgmiste küsimuste:

6. Kas valitseja saab kaitseeskirju vajalikul määral rakendada?
10. Kas on olemas kontrolli süsteem külastuse ja loodusvarade kasutuse kohta kaitsealal?
11. Kas kaitsealal toimub eesmärgipärane kaitsekorraldusega seotud keskkonnaseire või uuringud?
12. Kas kaitsealal toimub aktiivne loodusväärtuste kaitsekorraldustegevus?
17. Kas rahastamise korraldus toetab kaitsekorralduse Iseloomulikke vajadusi?
19. Kas töövahendite hooldus on kohane?
20. Kas on olemas plaanilisi kaitseesmärkidega seotud koolitusprogramme?
22. Kas kaitseala teeb koostööd alaga seotud majandusorganisatsioonidega?
23. Kas põlisteadmised on integreeritud looduskaitsekorraldusse? nt FSC Standardi

põlisrahvaste kriteerium (vt <http://www.fsc.ee/>)

24. Kas kohalik kogukond osaleb looduskaitsekorralduslikes otsustustes?

28. Kas kommertsturism aitab kaasa kaitsekorraldustegevusele ja aitab teadvustada ala väärtusi?

Hindamisküsimustiku väljundi osa koosneb ühest küsimusest, kus antakse hinnang tulemuste tõhususele mis on tingitud kaitsekorralduslikest meetmetest:

27. Kas külastuse korraldus on asjakohane?

Viimasena hinnatakse tulemuse osa. Hinnang antakse meetmete tõhususele ja kohasusele läbi järgmiste küsimuste:

10. Kas on olemas kontrolli süsteem külastuse ja loodusvarade kasutuse kohta kaitsealal?

25. Kas looduskaitse loob kohalikule kogukonnale majandustulu?

29. Juhul kui (keskkonna)tasude süsteem looduskaitstes on kohandatav, kas need aitavad kaasa kaitsekorraldusele?

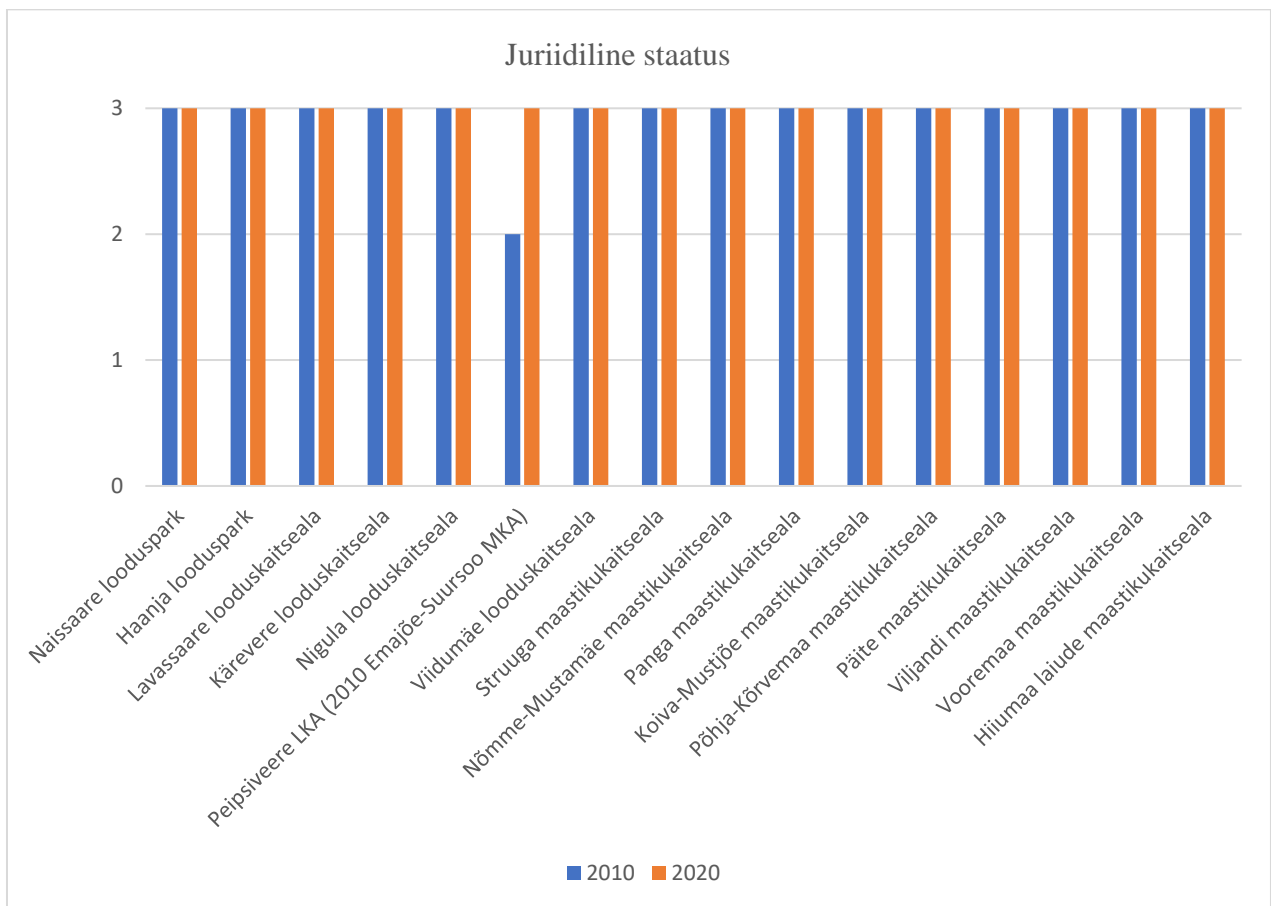
30. Kuidas on muutunud oluliste kaitseala väärtuste seisund võrreldes kaitseala asutamisaegse seisundiga?

Lisaks põhiküsimustele kuulub hindamisvormi juurde ka kaksteist lisaküsimust, millele vastamine erinevalt põhiküsimustele ei ole kohustuslik, kuid millega on võimalik saada juurde lisapunkte - iga lisaküsimusega maksimaalselt üks lisapunkt. Põhiküsimusele vastamisel valitakse hinne neljapallisüsteemis nullist kolmeni. Küsimustikus on täitmiseks jäetud ka kommentaaride ning kaitset tõhustavate vajalike meetmete osa, et anda täiendavat informatsiooni või vajadusel selgitada oma vastust.

3. TULEMUSED

3.1. Kontekst

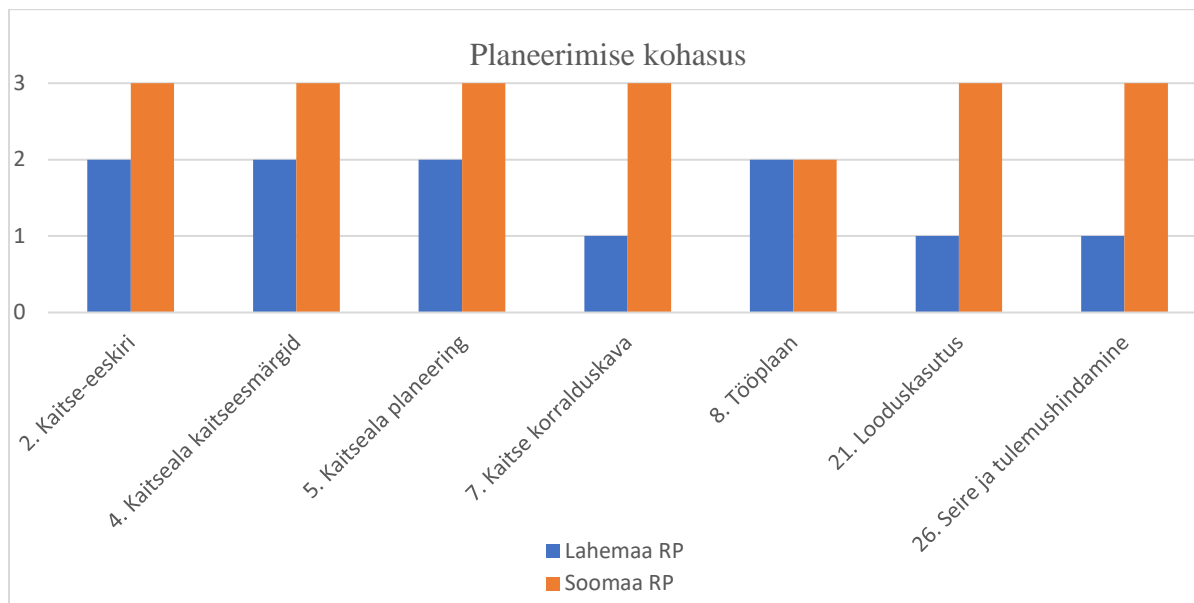
Küsimustiku konteksti osas selgus, et kaitsealade juriidiline staatus on võrreldes 2010 aastal läbi viidud uurimisega mõnevõrra paranenud. Kui 2010. aasta küsimustiku põhjal võis öelda, et Emajõe-Suursoo maastikukaitseala (praegune Peipsiveere LKA) sellel aastal ei vastanud veel kehtivale looduskaitseseadusele, siis 2020. aastal läbi viidud uuringu põhjal selgub, et praeguse Peipsiveere LKA kaitseeeskiri on viidud vastavusse kehtiva looduskaitseseadusega. Muuhulgas on ka teiste kaitsealade kaitse juriidiliselt määratletud. (Vt. joonis 1)

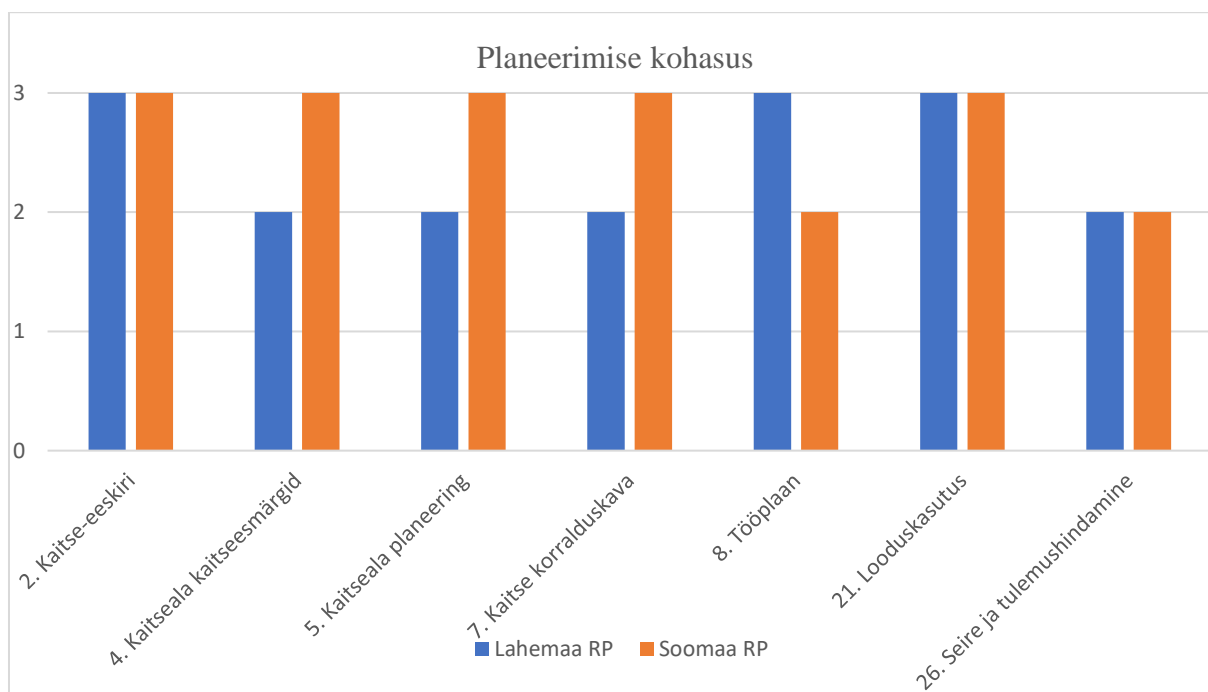
Joonis 1. Juriidiline staatus kaitsealadel.

3.2. Planeerimine

Planeerimise osa analüüsis töötati andmed läbi erisuguste kaitsealade kaupa. Eraldi gruppidega vaadeldi rahvusparke, hoiualasid, looduskaitsealasid ja maastikukaitsealasid. Järgnevalt on toodud välja kõigi erinevate gruppide võrdlused koos selgitatavate graafikutega.

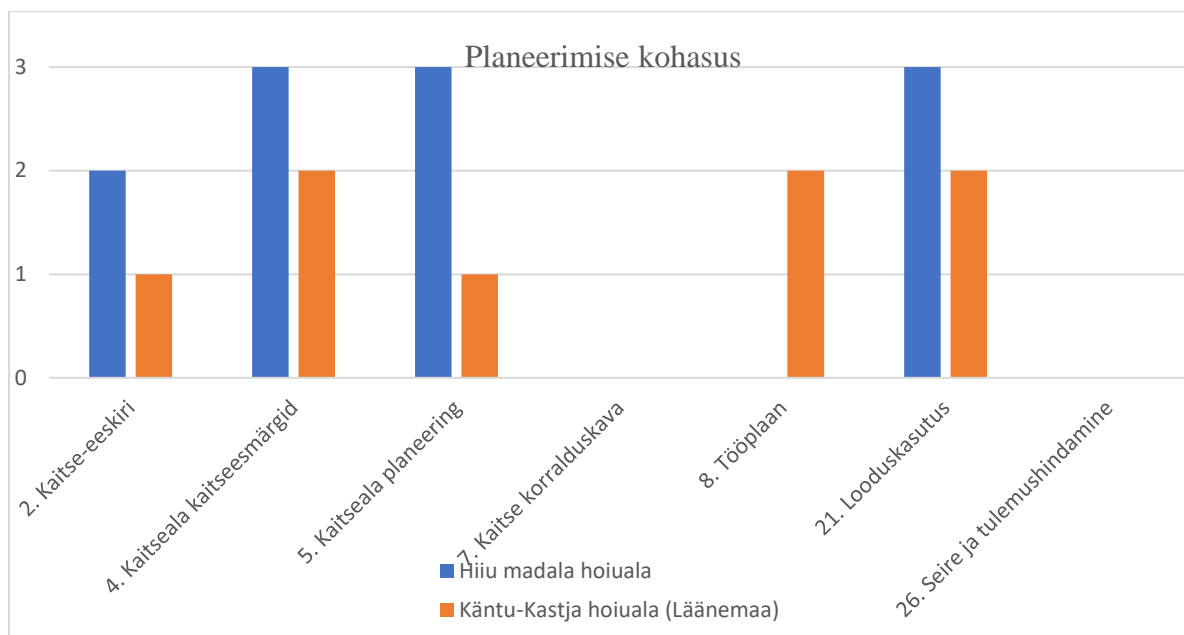

Joonis 2. Rahvusparkide planeerimise kohasus aastal 2010.

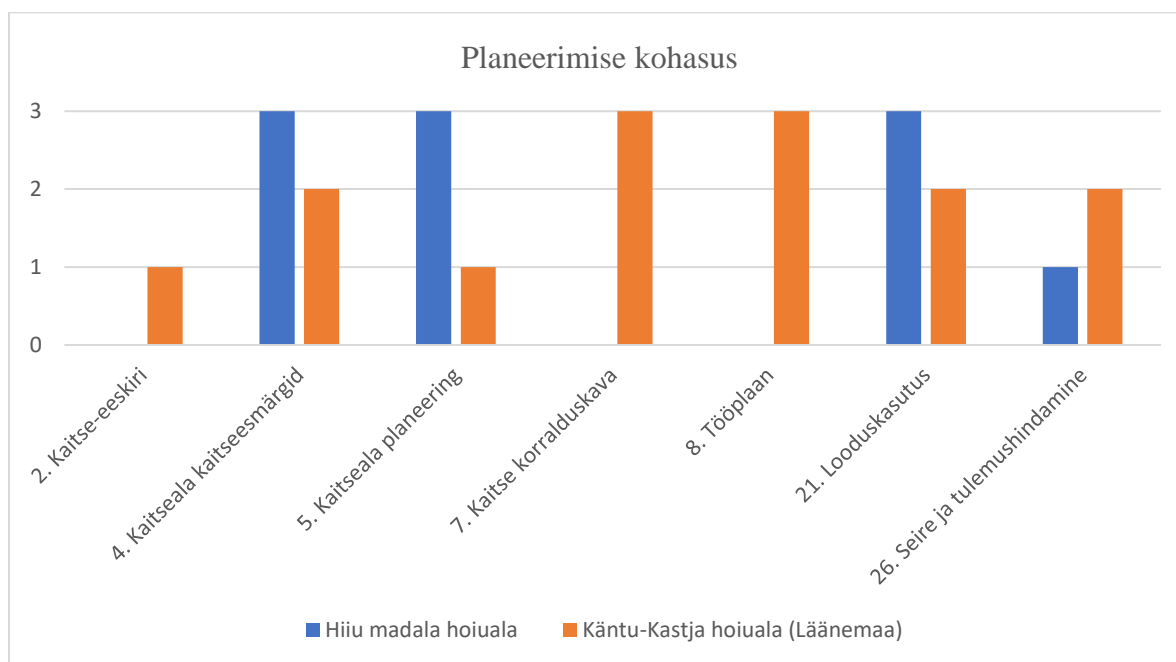

Joonis 3. Rahvusparkide planeerimise kohasus aastal 2020.

Võrreldes eelnevalt välja toodud jooniseid selgus, et valdavalt on kaitsealade planeerimise kohasus rahvusparkides viimase kümne aastaga paranenud. Eelnevat näitab ilmekalt uuemate andmete põhjal saadud kõrgemad punktisummad erinevate küsimuste taustal. Erisusena võib välja tuua, et võrreldes aastaga 2010 on aastal 2020 läbi viidud uuringu põhjal halvenenud Soomaa rahvuspargis seire ja tulemushindamine. Küsimustikus on põhjenduseks välja toodud, et riiklik seire ei toeta antud kaitseala kuna seirealad jäävad kaitseala taha ning seired ei toimu piisava regulaarsusega. Muus osas on Soomaa rahvuspark säilitanud enda taset kaitseala planeerimise kohasusel ning saanud ka viimases uuringus valdavalt väga head punktisummad. Lahemaa rahvuspargi punktisumma planeerimise kohasuse eest on võrreldes 2010. aastal läbiviidud uuringuga tõusnud 11-punktilt koguni 17-punktini. Suurima muutuse on teinud looduskasutus, ehk et on hakatud looduskasutuse planeerimisel arvestama üldisi looduskaitseenõudeid ja kaitse-eesmärke ning tegevustega ka toetatakse kaitsekorralduslikke eesmärke. Lisaks on Lahemaa rahvuspargis hakanud kaitse-eeskirjad paremini toimima ning on olemas ka kaitsekorralduskava. Halvenenud on olukord seire- ja tulemushindamise teema juures, kuna Lahemaa rahvuspargi seire – ja tulemushindamine ei ole piisavalt seotud kaitseala planeerimisega. (Vt joonised 2 ja 3)

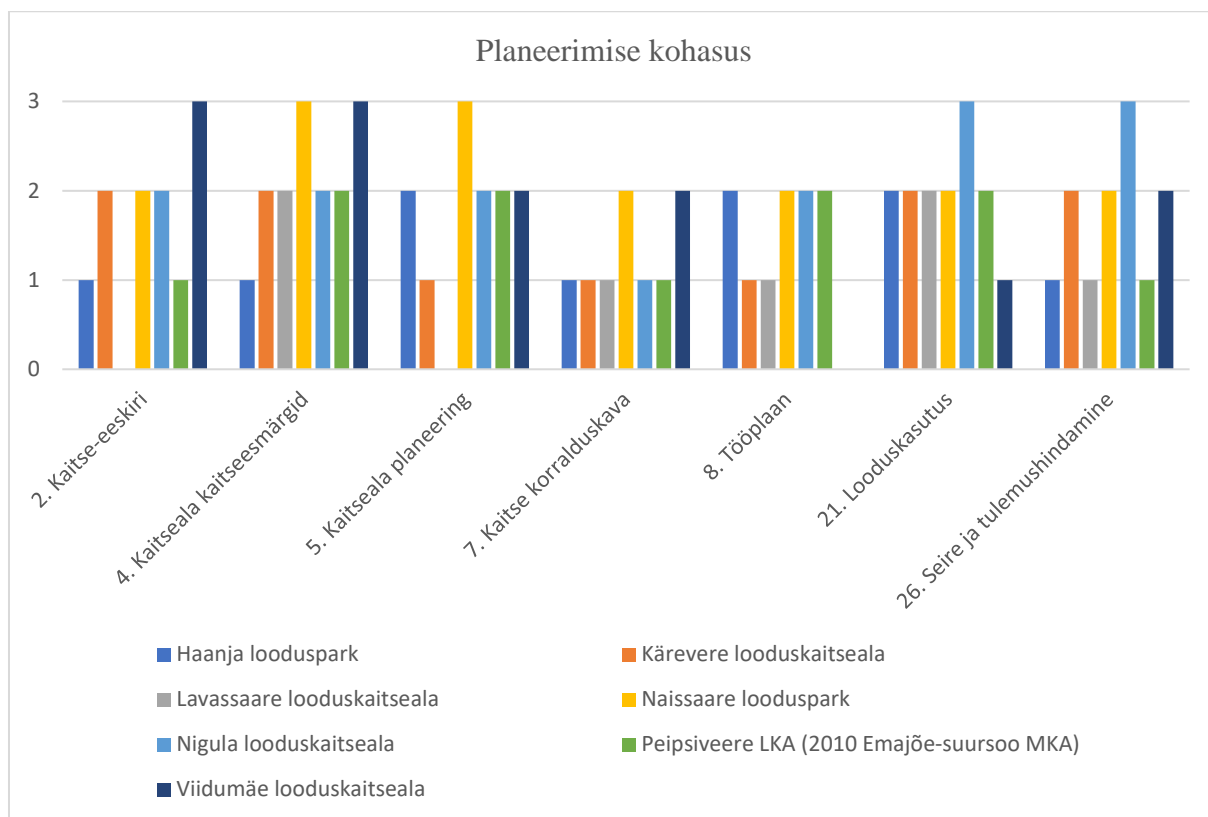
Joonis 4. Hoiualade planeerimise kohasus aastal 2010.

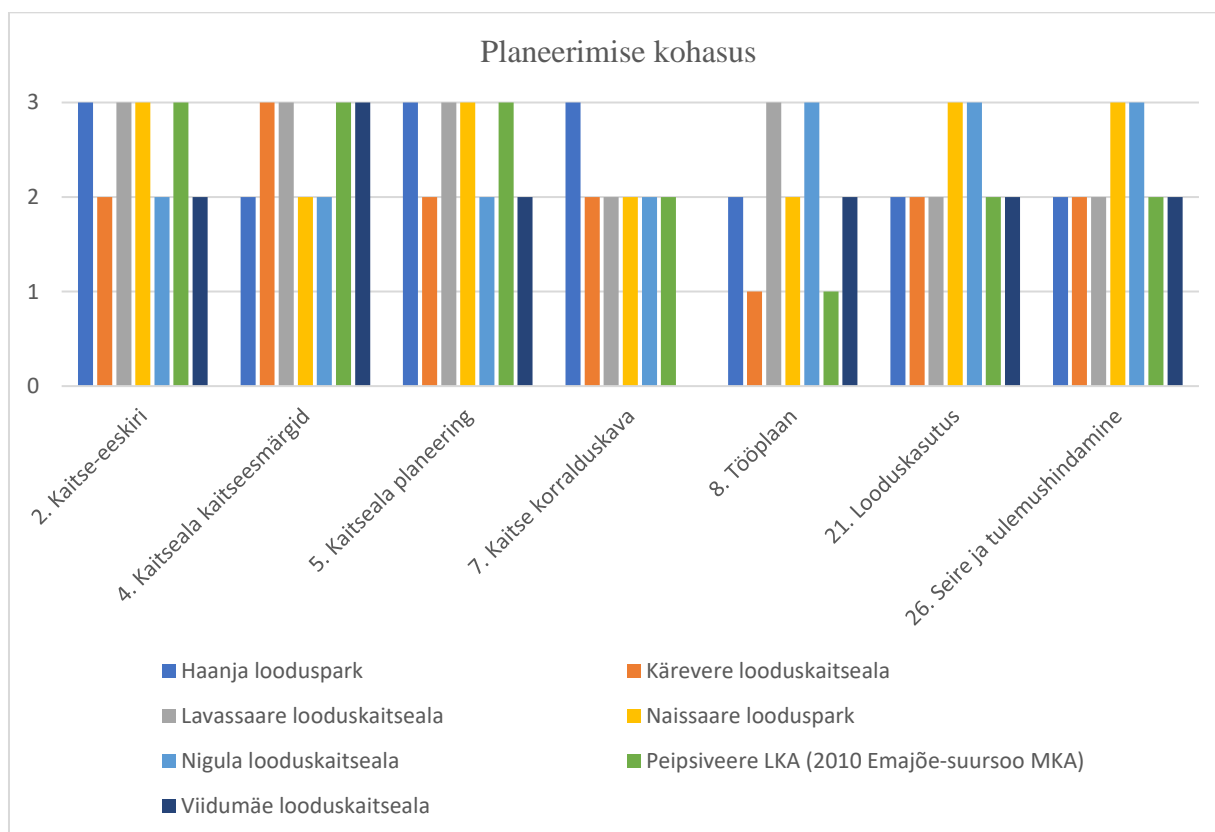
Joonis 5. Hoiualade planeerimise kohasus aastal 2020.

Hoiualade planeerimise kohasus on summeeritult võrreldes aastaga 2010 paranenud, kuid Hiiu madala hoiuala puhul on näha planeerimise kohasuse langust. Võrreldes 2010. aasta kahe punktiga on Hiiu madala hoiuala kaitse-eeskirju puudutava küsimuse eest saanud 0 punkti. Küsimustikus on välja toodud, et hoiualal puudub alapõhine kaitse-eeskiri ning kaitseesmärgid on sätestatud maakonnapõhise määrusega kogu maakonna hoiualade kohta. Kõntu-Kastja hoiualal on kinnitatud 2018. aastal kaitsekorralduskava mis Hiiu madala hoiualal on endiselt puudulik ja saanud ka küsimustikus taaskord selle eest null punkti. Lisaks eelnevale on mõlemal kaitsealal paranenud seire ning tulemushindamine. Kui 2010 aastal läbi viidud

uurimises said mõlemad hoiualad selle eest null punkti, siis 2020. aastal tehtud uurimuses sai Hiiu madala hoiuala ühe punkti ning Käntu-Kastja hoiuala kaks punkti. Näiteks on Käntu-Kastja hoiualal ettenähtud tulemuslikkuse hindamine ja seired, kuid nende toimimisel ei ole veel välja kujunenud regulaarsust. Hiiu madala hoiuala on kaetud kesktalvise veelinnuloendusega. Käntu-Kastja hoiualal on paranenud ka tööplaanide kasutamine ja nende täitmine kaitsekorralduslike tegevuste elluviimiseks. Hiiu madala hoiualal on see endiselt puudulik. (Vt. joonised 4 ja 5)

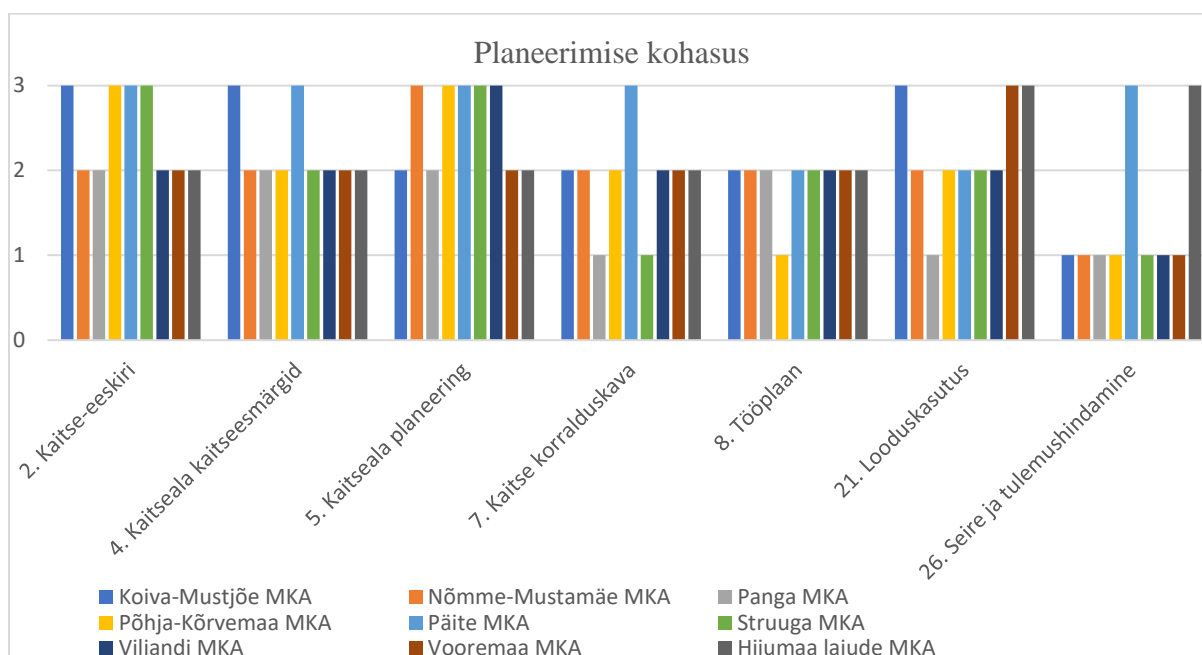

Joonis 6. Looduskaitsealade planeerimise kohasus aastal 2010.

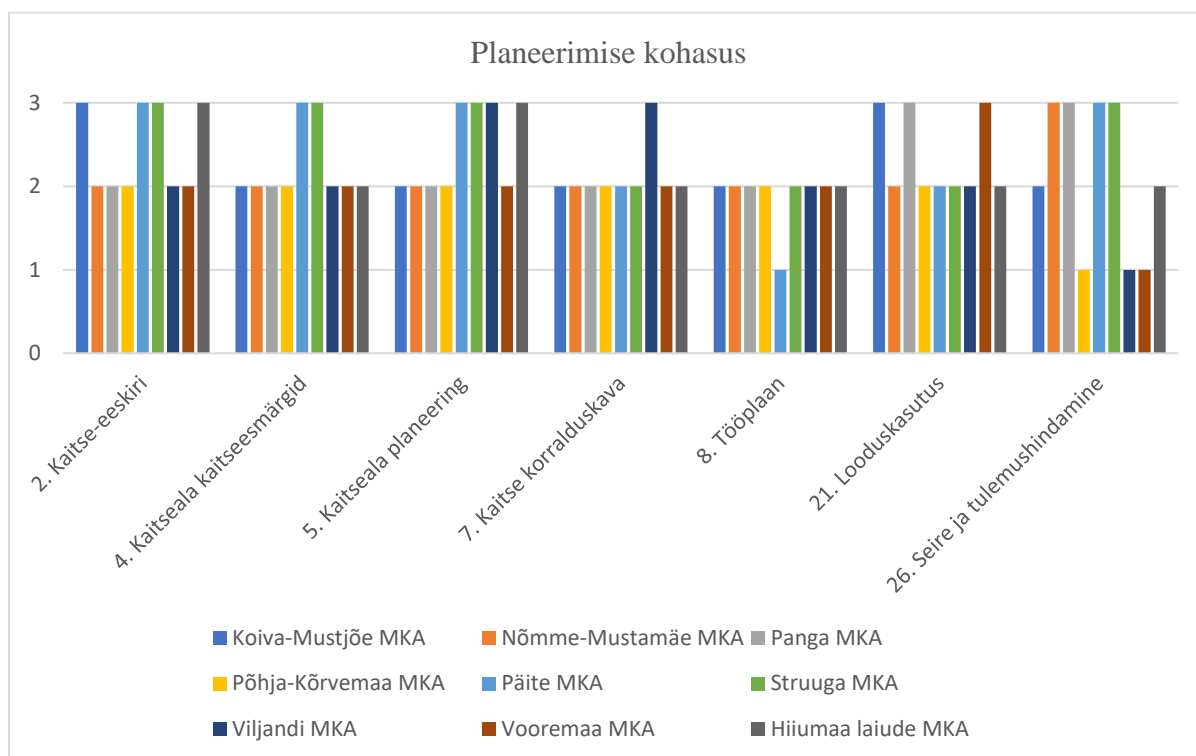

Joonis 7. Looduskaitsealade planeerimise kohasus aastal 2020.

Looduskaitsealade planeerimise kohasuse andmete võrdlusel selgus, et looduskaitsealadel on kaitse planeerimine üldiselt paranenud. Välja võib tuua üksikud näited, kus hindamise tulemuse põhjal on mõned kaitsealad teatud küsimustes saanud väiksema arvu hindepunkte. Viidumäe looduskaitseala on saanud kaitse-eeskirja puudutava küsimuse eest võrreldes aastaga 2010 ühe punkti vähem (vastavalt kaks punkti kolme asemel). Kommentaaridena on välja toodud, et kaitse-eeskirja uuendamine on endiselt plaanis, seega võib järeldada, et 2010. aastal püstitatud vajalik meede on endiselt läbi viimata. Naissaare looduspark on andmete põhjal jäänud alla kaitseala kaitse-eesmärkide täitmisel. Põhjenduseks on toodud vajalike rahaliste ressursside puudumine. Lisaks on veel Peipsiveere LKA saanud tööplaani puudutava küsimuse eest ühe punkti vähem võrreldes aastaga 2010. Looduskaitsealade puhul on näha ka selget paranemist seire- ja tulemushindamises, sest neljal alal seitsmest on punktisummade näol tulemus kõrgem kui eelmisel uuringul välja toodud. Suurema muutuse on teinud ka kaitsealade planeering, millest võib järeldada, et kaitsealad on parema suurusega kui varasemalt täitmaks kaitse-eesmärke. (Vt. joonised 6 ja 7)

Joonis 8. Maastikukaitsealade planeerimise kohasus aastal 2010.

Joonis 9. Maastikukaitsealade planeerimise kohasus aastal 2020.

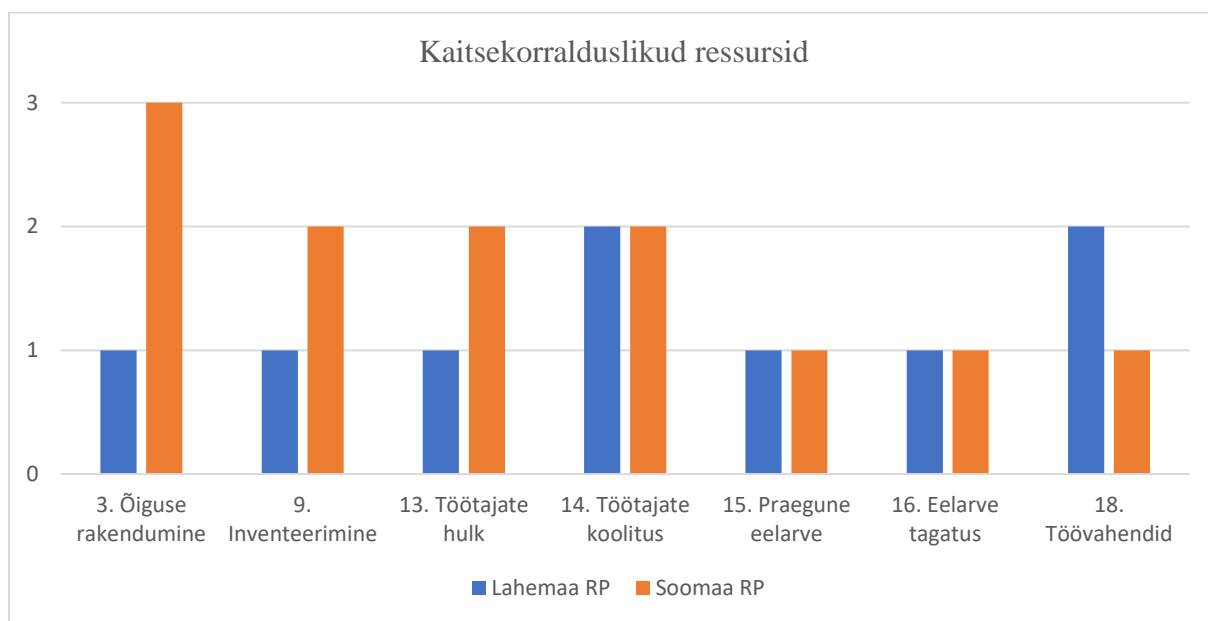
Maastikukaitsealade planeerimise kohasuse andmete võrdlusel tuli välja, et üldine pilt on erinevate aastakümnete võrdlusel tunduvalt paranenud. Kõige suurem punktisummade tõus on seire ja tulemushindamist seonduvas küsimuses vastavalt 2010. aastal kolmteist punkti ja 2020. aastal üheksateist punkti. Halvenenud on olukord Põhja-Kõrvemaa MKA-l kaitse-eeskirja puudutavas küsimuses, kuid juba kavandatakse kaitse-eeskirjade muutmist. Koiva-Mustjõe

MKA-l on kaitsekorralduskava aegunud, mistõttu on ka kaitse-eesmärke puudutava küsimuse eest antud vähem punkte. Uue kaitsekorralduskava Koiva-Mustjõe MKA-l on algjärgus. Päite MKA on kaitsekorralduskava ja selle täitmisega seonduva küsimuse eest saanud vähem punkte kui 2010. aastal. Põhjuseks on välja toodud, et paljud külastuskorraldusega seotud tegevused on täitmata, kuna kontrolliga tegelev institutsioon on kaitseala valitsejast erinev. Hiiumaa laiude MKA-l on probleemina toodud välja looduskasutust puudutava küsimuse all, et erinevad planeeringud arvestavad looduskaitseenõudeid ja kaitse eesmärke, kuid otseselt neid ei toeta. Kui summeerituna on seire ja tulemushindamise küsimuse eest tehtud kõige suurem tõus, siis sama küsimuse eest on saanud võrreldes 2010. aastaga vähem punkte Hiiumaa laiude MKA kuna leitakse, et alal puudub tõhus seiresüsteem. (Vt. joonised 8 ja 9)

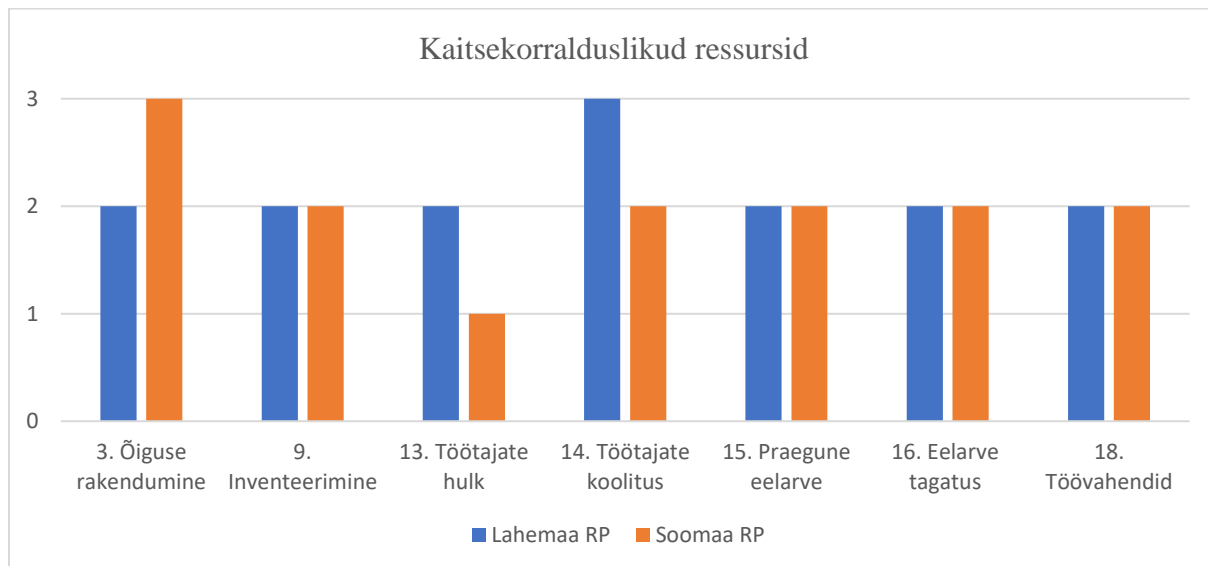
Planeerimist puudutavate andmete analüüsimisel selgus, et erinevate kaitsealatüüpide puhul on toimunud viimase kümne aasta jooksul siiski olukorra parenemine. Leidus üksikuid juhtumeid, kus 2010. aastal läbiviidud uurimise põhjal oli mõne küsimuse punktisumma parem kui 2020. aastal läbi viidud küsitluses. Valdavalt on näha, et langused on toimunud seire ja tulemushindamist puudutavates küsimustes, kuid suuremat tõusu on näidanud kaitsekorralduskava ja selle täitmisega seonduv. Planeerimise osa kohta on küsimustikus esitatud ka kuus lisaküsimust, millest pooled on seotud kaitsekorralduskavaga ja teine pool looduskasutuse planeerimisega. Käesolevas analüüsis ei ole võetud arvesse lisapunkte, kuna lisaküsimustele vastamine ei olnud kohustuslik. Seega ei pruugiks osa alade lisaküsimuste lisamine anda õiget visiooni kaitsealade planeerimise muutustest kümne aasta vältel.

3.3. Sisend

Sisendi osa analüüsis töötati samuti andmed läbi erisuguste kaitsealade kaupa. Eraldi gruppidega vaadeldi sarnaselt planeerimise osale rahvusparke, hoiualasid, looduskaitsealasid ja maastikukaitsealasid. Sisendi osas on antud vastused küsimustele, mis puudutavad kaitseala erinevate ressursside olukorda.

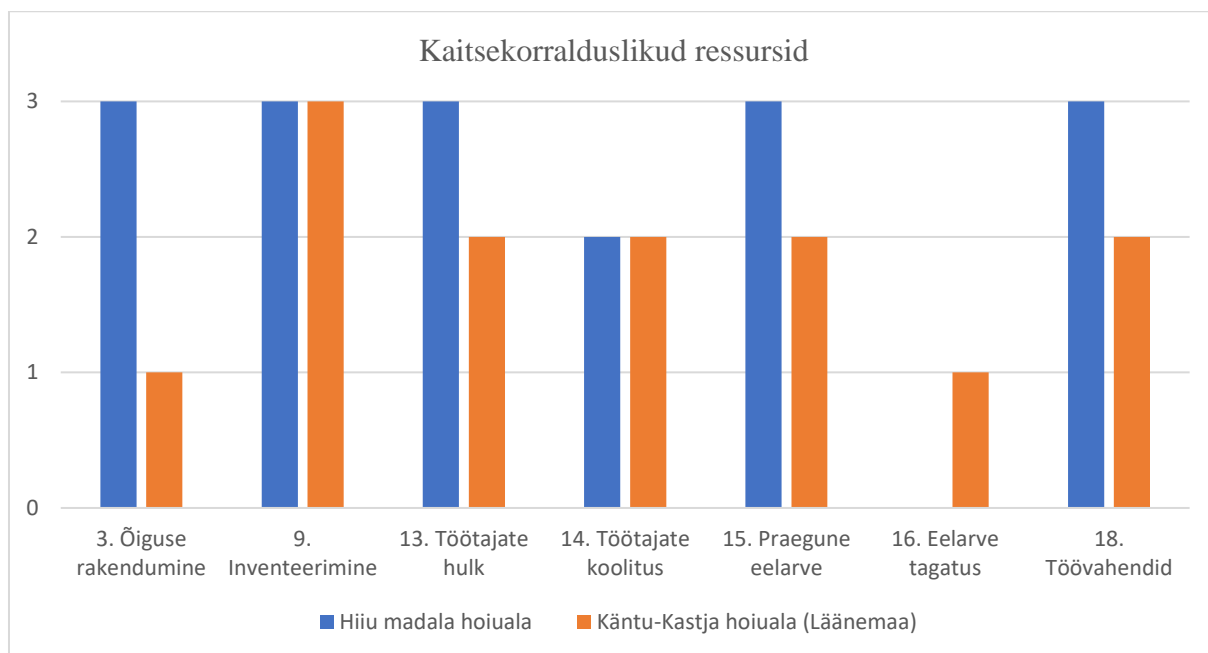
Joonis 10. Rahvusparkide kaitsekorralduslikud ressursid aastal 2010.

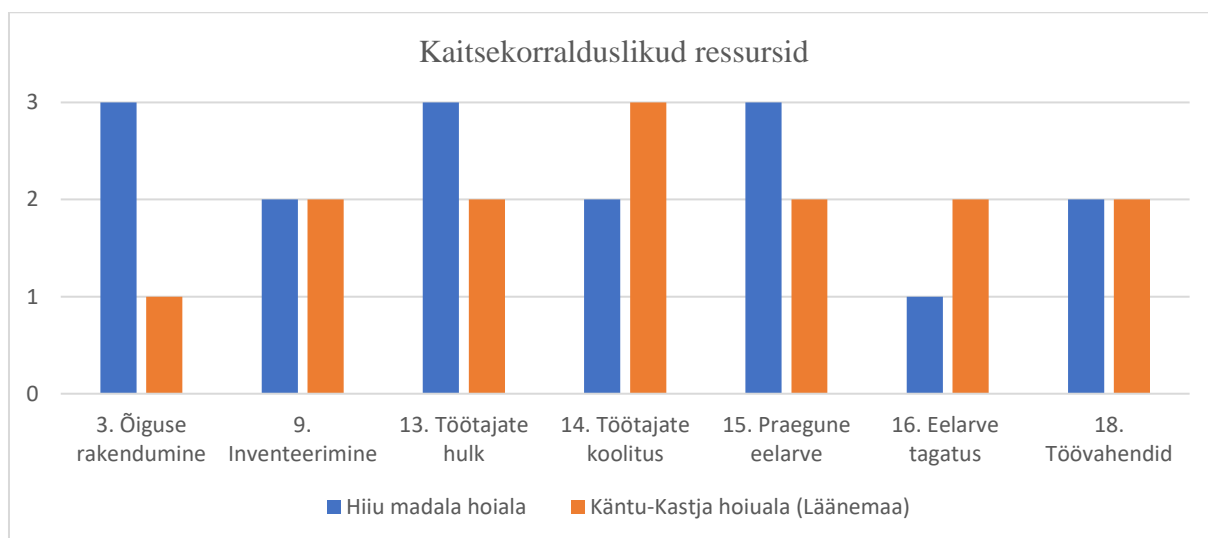
Joonis 11. Rahvusparkide kaitsekorralduslikud ressursid aastal 2020.

Kaitsekorralduslike ressursside võrdlusel on näha, et Lahemaa rahvuspargil on ressursside olemasolu ja kättesaadavus suuresti paranenud võrreldes 2010. aastaga. Sarnaselt Lahemaa rahvuspargile on üldine ressursside olukord paranenud ka Soomaa rahvuspargis, kuid ühe

erisusena tuleks välja tuua, et töötajate hulk Soomaa rahvuspargis on vähenenud. Töötajaskonna vähenemise tulemusel on selgunud, et palju olulist seotud kaitsealade kaitsekorraldusega on jäänud tegemata. Soomaa rahvuspargi näitel tuleb välja, et praegune eelarve ja selle tagatus on võrreldes eelmise uuringuga paranenud. Samuti on nüüdseks vajalik osa töövahendeid rahvuspargis olemas, et saavutada kaitsekorralduslikke eesmärke. Lahemaa rahvuspargi puhul on ka näha, et kaitseala valitsejal on paremad võimalused, et rakendada kaitse-eeskirju, kuid endiselt leitakse selles puudujääke. Töötajate hulk ning nende koolitustase on Lahemaa rahvuspargis kümne aastaga paranenud ning küsimustiku põhjal selgub, et töövahendite osas leidub puudujääke just arvutialastes tarkvaraprogrammides. (Vt joonised 10 ja 11)

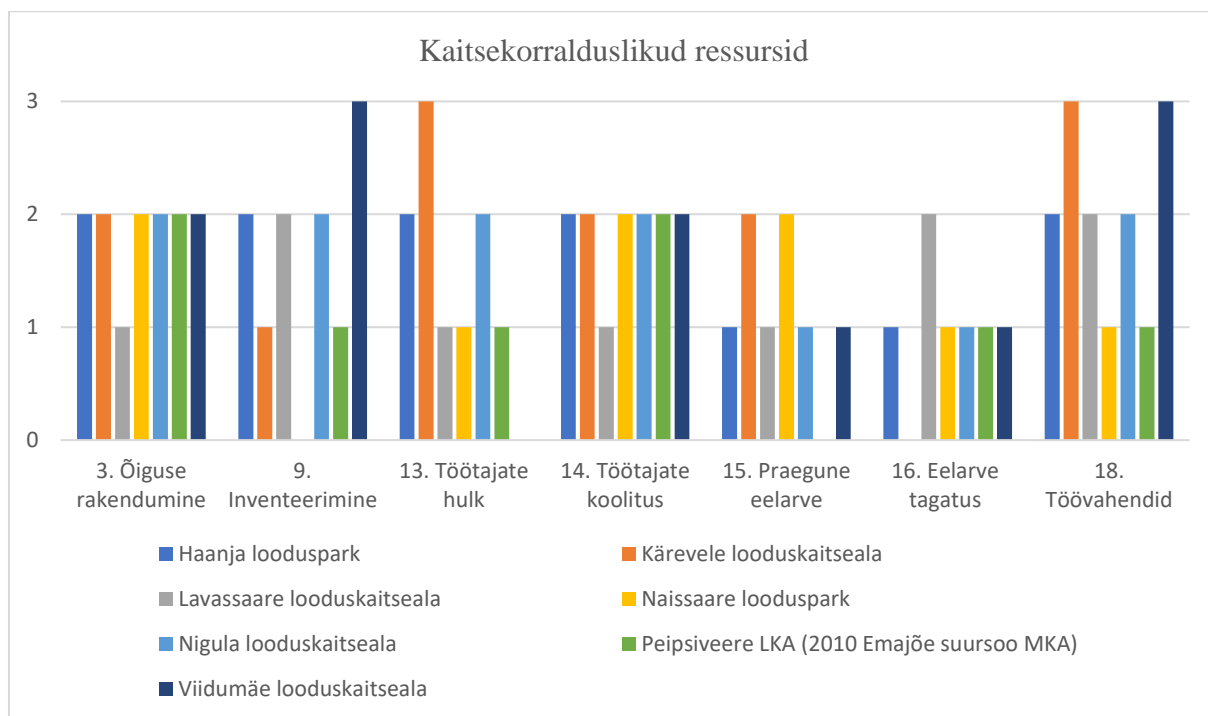

Joonis 12. Hoiualade kaitsekorralduslikud ressursid aastal 2010.

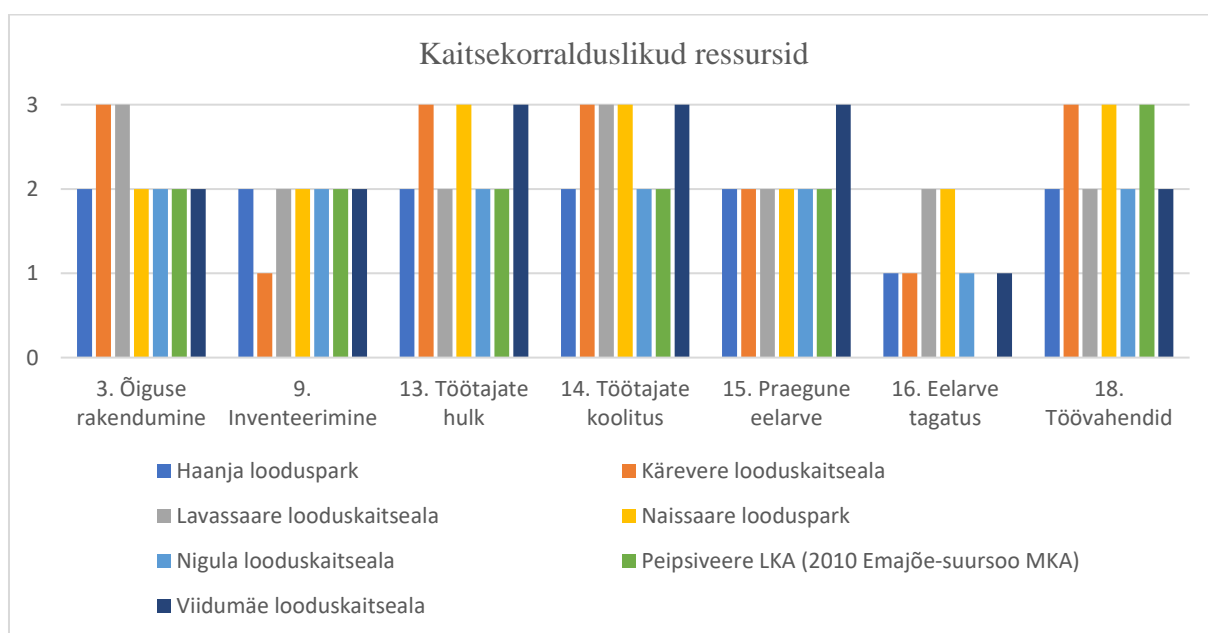

Joonis 13. Hoiualade kaitsekorralduslikud ressursid aastal 2020.

Hoiualade võrdlusel selgus, et suurimad puudujäägid on tekkinud inventeerimisega seotud punktides. Kui 2010. aastal läbi viidud küsitluses said mõlemad hoiualad inventeerimise eest maksimaalse punktisumma (kolm), siis viimase küsitluse põhjal on need punktisummad mõlemal alal kaks. Lisaks on halvenenud kümne aasta jooksul Hiiu madala hoiualal töövahendite seisukord. Hoiuala valitseja hinnangul saaksid töövahendid olla ajakohasemad ja välja on toodud ka droonide puudumine, mida saaks kasutada edukalt järelvalves või seireks. Kõntu-Kastja hoiualal on näha, et töötajate koolitus ning eelarve tagatus on paranenud. Eelarvet peetakse kaitsekorralduslikeks tegevusteks stabiilseks ning ka töötajate teadmised ja oskused vastavad vajalikele nõuetele, et täita kaitse-eesmärke. (Vt joonised 12 ja 13)

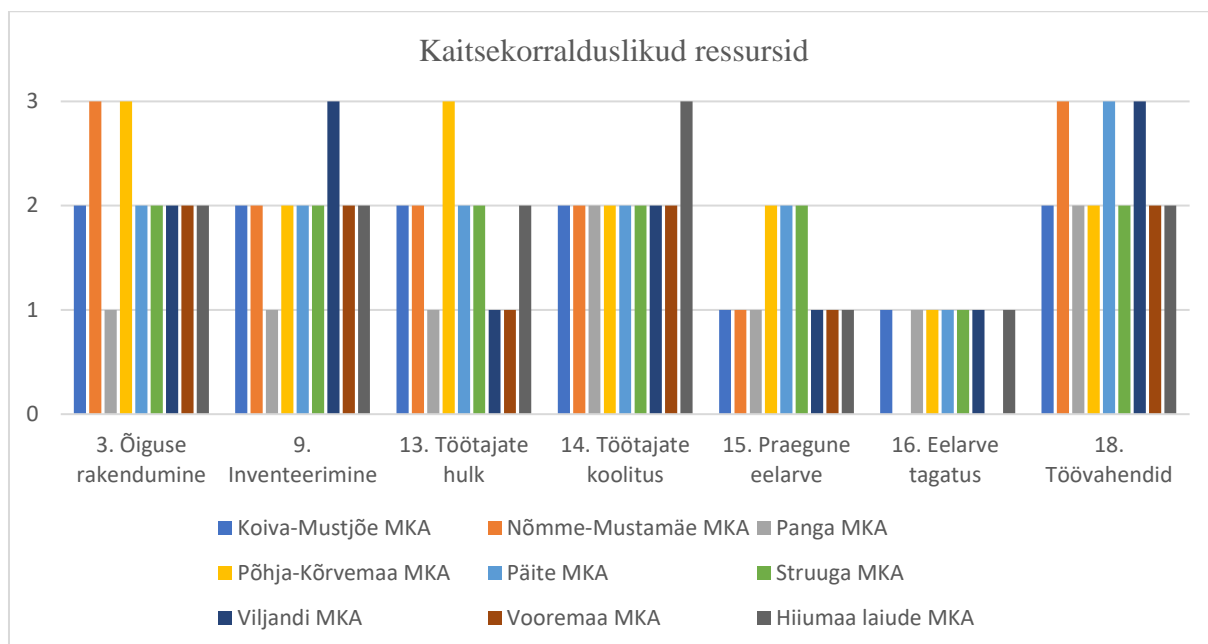
Joonis 14. Looduskaitsealade kaitsekorralduslikud ressursid aastal 2010.

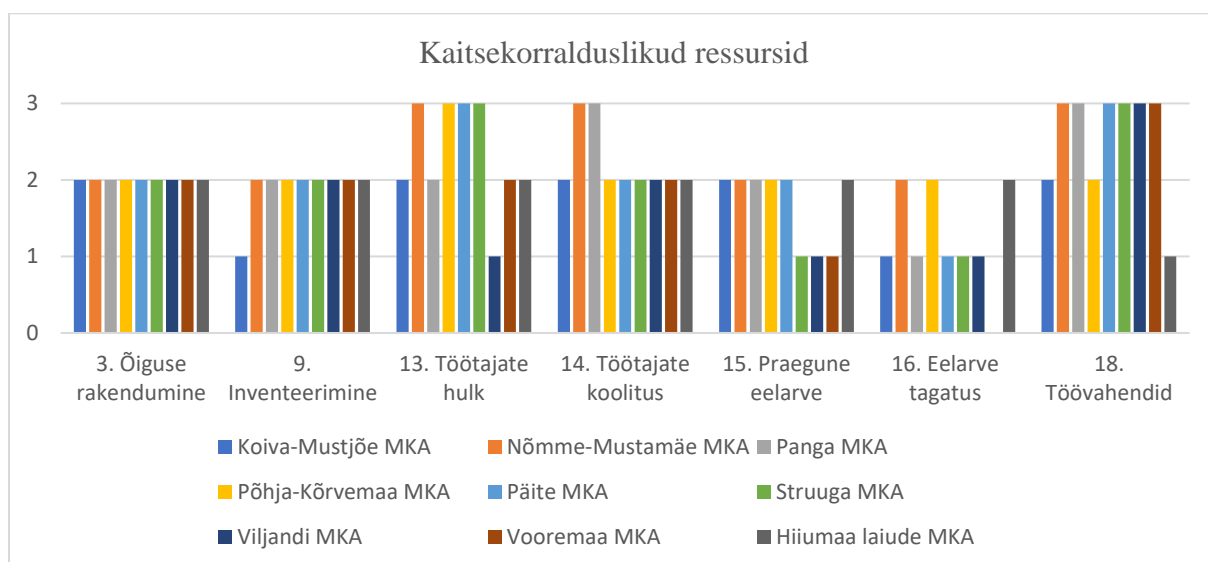
Joonis 15. Looduskaitsealade kaitsekorralduslikud ressursid aastal 2020.

Looduskaitsealade summeritud punktide põhjal võib järeldada, et üldine ressursside seisukord on kaitsealade kaitsekorralduseks paranenud. Kõige suurema muutusena võiks välja tuua töötajate hulga ning töötajate koolitustaseme küsimuses antud punktid ning ka praeguse eelarve küsimus. Töötajate hulka puudutava küsimuse juures on Viidumäe looduskaitseala valitseja toonud välja ka tõsiasja, et konkreetset hulka on raske välja tuua, kuna erinevate teemadega puutuvad kaitsekorralduslikes töodes kokku erivaldkonna spetsialistid. Kärevele looduskaitseala puhul peeti probleemiks 2010. aastal seda, et kuna kaitseala eest vastutavaid isikuid oli ainult

üks, siis ei saanud ka eeldada tema pädevust kõigis vajalikes valdkondades. Kuna 2020. aastal läbi viidud uuringus on selle küsimuse eest saadud ka Kärevere looduskaitsealal suurem punktisumma, võib eeldada, et vastutavate inimeste arv on suurenenud või on paranenud koolitustöö. Kõige suurema kasvu positiivsuse poole töötajate koolitust puudutavaas küsimuses on teinud Lavassaare looduskaitseala, saades varasema ühe punkti asemel kolm punkti. Andmete analüüsi põhjal võib öelda, et 2010. aastal üheks suurimaks probleemiks looduskaitsealadel on eelarve olemasolu. 2020. aastal läbi viidud küsitluse põhjal võib järeldada, et üldine eelarve seisund on hinnanguliselt paranenud ning erinevate kaitsealade lõikes peetakse seda rahuldavaks. Siiski on välja toodud, et kaitsekorralduse tõhustamiseks oleks vaja seda endiselt suurendada ning tekitada ka eelarve stabiilsus. Kaitsealade eelarvete ebastabiilsust näitab ilmekalt eelarve tagatust puudutav küsimus. Võrreldes käesolevaid andmeid on küll summerituna selle küsimuse vastuste punktisumma suurem kui 2010 aastal, kuid üldine pilt on siiski pigem halb – suurem osa kaitsealadest on saanud selle küsimuse punktisummaks üks. Looduskaitsealade puhul on näha inventeerimise küsimuse punktisummade stabiliseerumist. Kui varasemalt oli kontrast informatsiooni olemasolu osas üsna suur, siis viimati läbi viidud uuringu põhjal on informatsiooni olemasolu kaitsekorralduslike tegevuste planeerimiseks looduskaitsealadel pigem paranenud. (Vt joonised 14 ja 15)

Joonis 16. Maastikukaitsealade kaitsekorralduslikud ressursid aastal 2010.

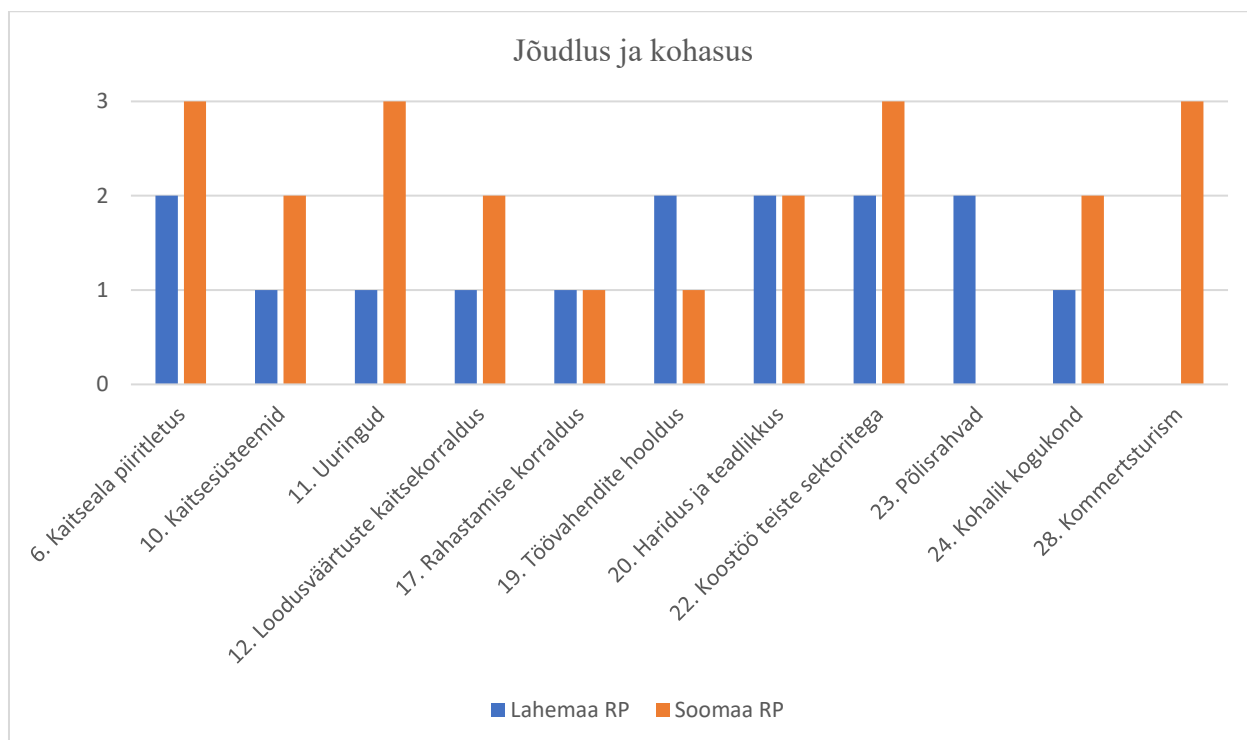
Joonis 17. Maastikukaitsealade kaitsekorralduslikud ressursid aastal 2020.

Kaitsekorralduslike ressursside seisukord summeritud punktide põhjal on viimaste aastatega maastikukaitsealadel paranenud. Sarnaselt looduskaitsealadele on näha, et 2010. aastal on peetud suurimaks probleemkohaks eelarvega seotud küsimusi – nii praegune eelarve kui ka eelarve tagatus. Kuigi andmete põhjal on näha olukorra paranemist ka eelarve küsimustes, peetakse olemasolevat eelarvet siiski liiga madalaks ning ebastabiilseks. Ebastabiilsus eelarvetes tuleb valdavalt sellest, et toetused on ainult projektipõhised ning erinevad eelarvet vajavad tegevused on võimalikud ainult kaitsealavälise rahastusega. Näiteks Vooremaa maastikukaitsealal eraldi eelarve täiesti puudub ning ka maastikuhoolduskava on võimalik koostada ainult KIK projektina. (Vt joonised 16 ja 17)

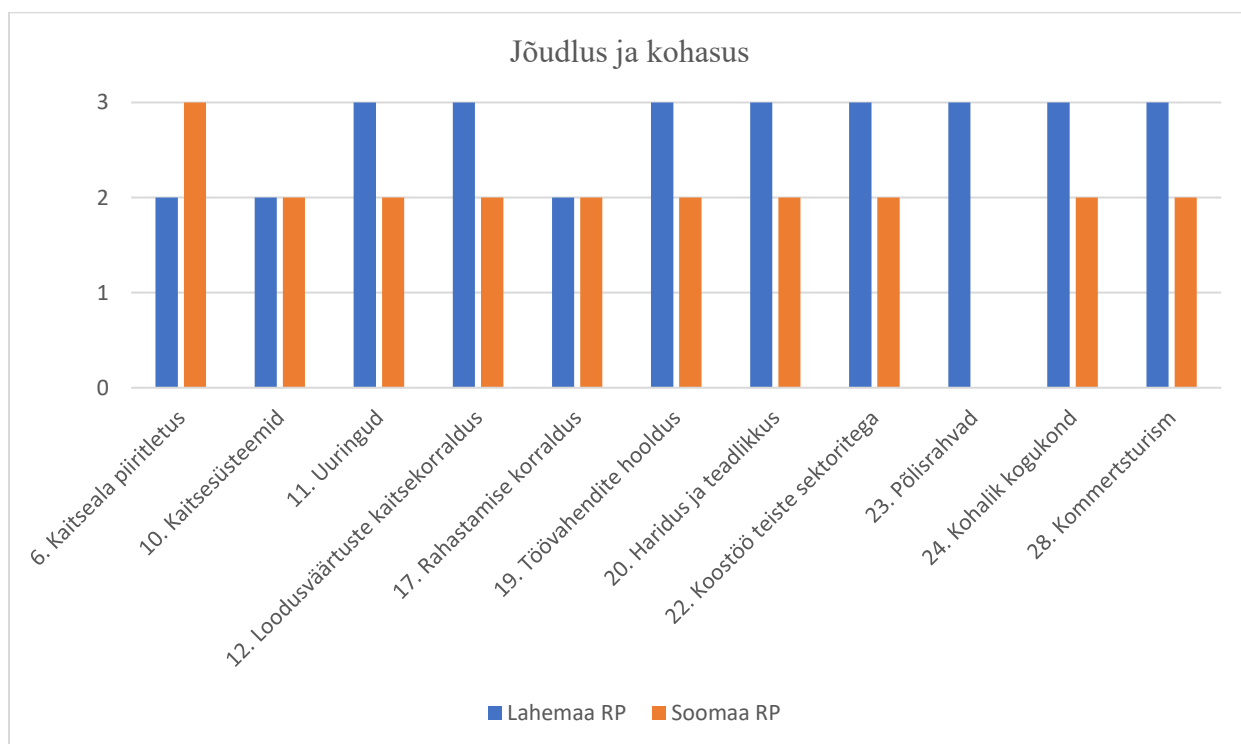
Kaitsekorralduslikke ressursse puudutavaid küsimusi analüüsidest tuli välja, et suuremas osas on endiselt probleemiks kaitsealade rahastus ning eelarve stabiilsus. Stabiilsemad eelarved annaksid võimaluse pikemaajaliselt planeerida töid kaitsealadel ning vähendaksid ohtu n-ö juhusliku eelarve tagatuseks.

3.4. Protsess

Käesolevas peatükis on välja toodud tulemused ja nende analüüs teemade kohta, mis puudutavad kaitsealade piiritlemist, erinevate toimivate kontrollsüsteemide olemasolu, rahastamise korralduse toetamine kaitsekorralduse vajadusi, kasutatavate töövahendite hooldust ja koostööd teiste sektoritega. Lisaks on analüüsitud ka teisi valdkondi mille abil saab hinnata kaitsealade jõudlust ja kohasust.

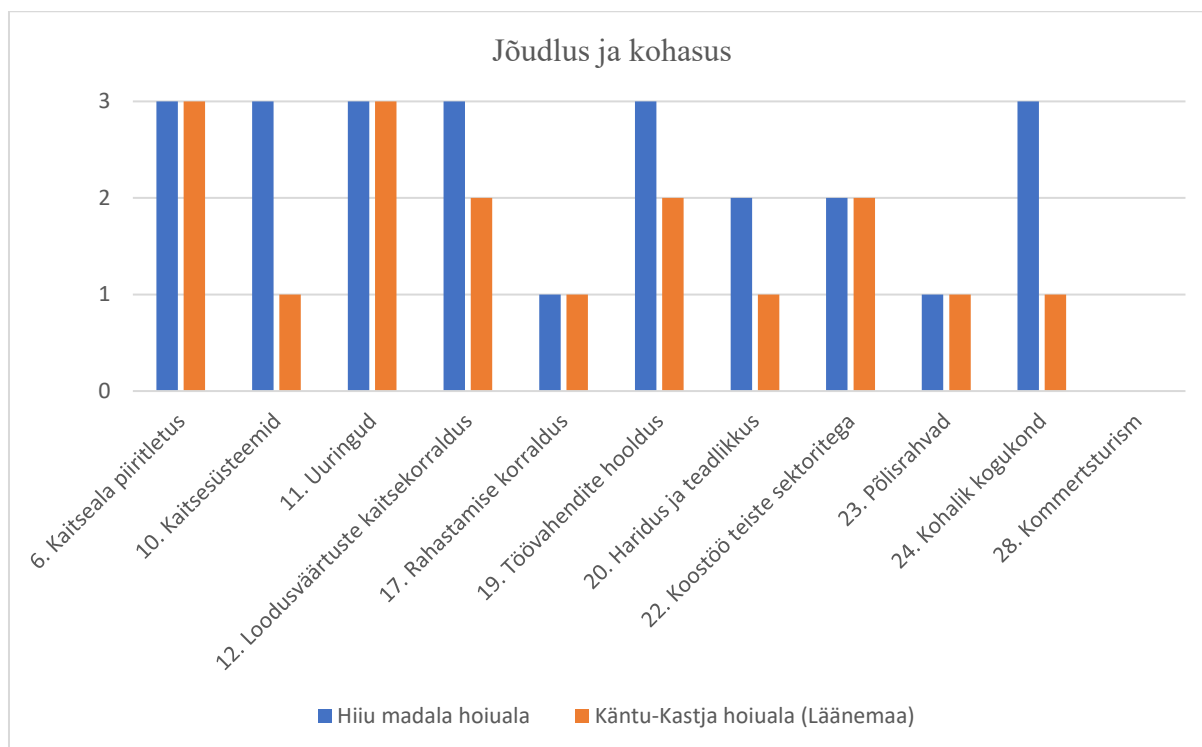
Joonis 18. Rahvusparkide jõudlus ja kohasus aastal 2010.

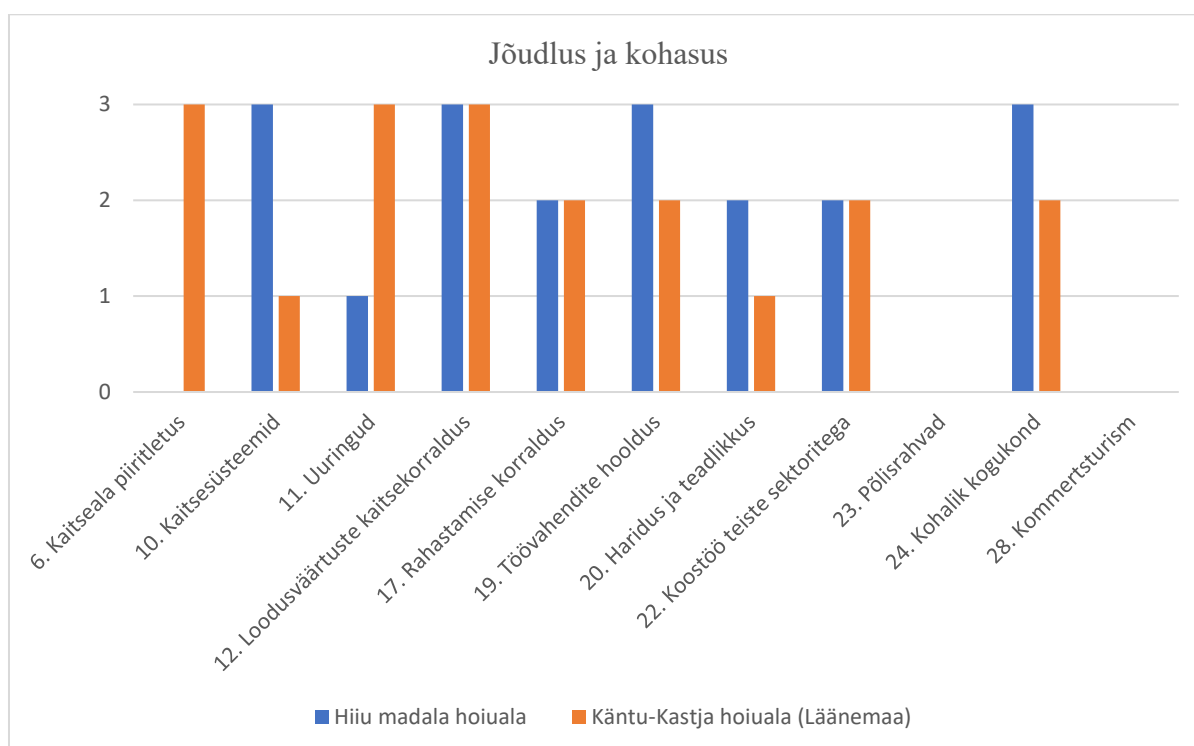
Joonis 19. Rahvusparkide jõudlus ja kohasus aastal 2020.

Võrreldes käesolevasse peatükki kuuluvaid andmeid rahvusparkide vaheliselt, tuleb selgelt välja, et Lahemaa rahvuspark on jõudluse ja kohasuse teemal teinud suuremaid edusamme kui Soomaa rahvuspark. Lahemaa rahvusparki punktisumma võrreldes 2010. aastaga on kahekordistunud tõustes viieteistkümne punkti pealt kolmekümne punktini. Soomaa rahvuspark

seevastu on saanud ühe punkti vähem kui 2010. aastal. Suurimad edusammud Lahemaa rahvuspargis on tehtud uuringuid, loodusväärtuste kaitsekorraldust, kohalikku kogukonda ja kommertsturismi puudutavates küsimustes. Punktisummade tõusust hoolimata on siiski välja toodud ka lahendust vajavaid probleeme. Näiteks on Lahemaa rahvusparki valitseja toonud välja, et seiretest leitava info kättesaadavuseks puudub ühine infosüsteem mida ka käesoleval ajal juba planeeritakse. Võrreldes 2010. aastaga on hakatud Lahemaa rahvuspargis taastama poollooduslikke niite ja soid ning elupaiku. Kommertsturismi eest saadud maksimaalset punktisummat Lahemaa rahvuspargis toetab ka 2019. aastal saadud Säästva Turismi sertifikaat. Soomaa rahvusparki valitseja leiab, et kohalik kogukond on küll kaasatud kaitseala tegevusse, kuid seda kaasatust tuleb parandada. Lisaks on välja toodud, et koostööd teiste sektoritega aitaks parandada koostööd koordineeriv jõud, mis hetkel puudub. Soomaa rahvusparki näitel on välja tulnud, et uuringud ei ole sellel alal seotud kaitsekorraldusega ning kommertsturism vajab samuti paremat koordineerimist, et parandada külastajateenindust. (Vt joonised 18 ja 19)

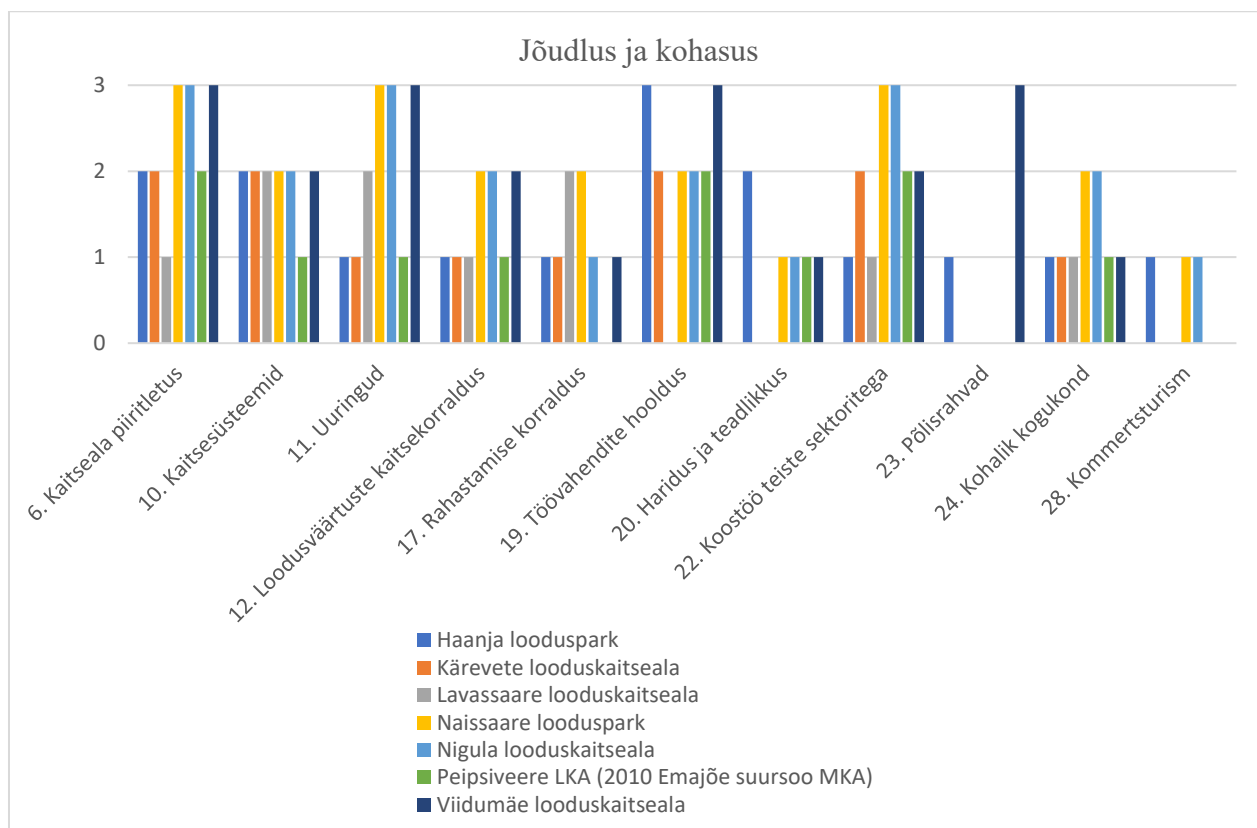
Joonis 20. Hoiualade jõudlus ja kohasus aastal 2010.

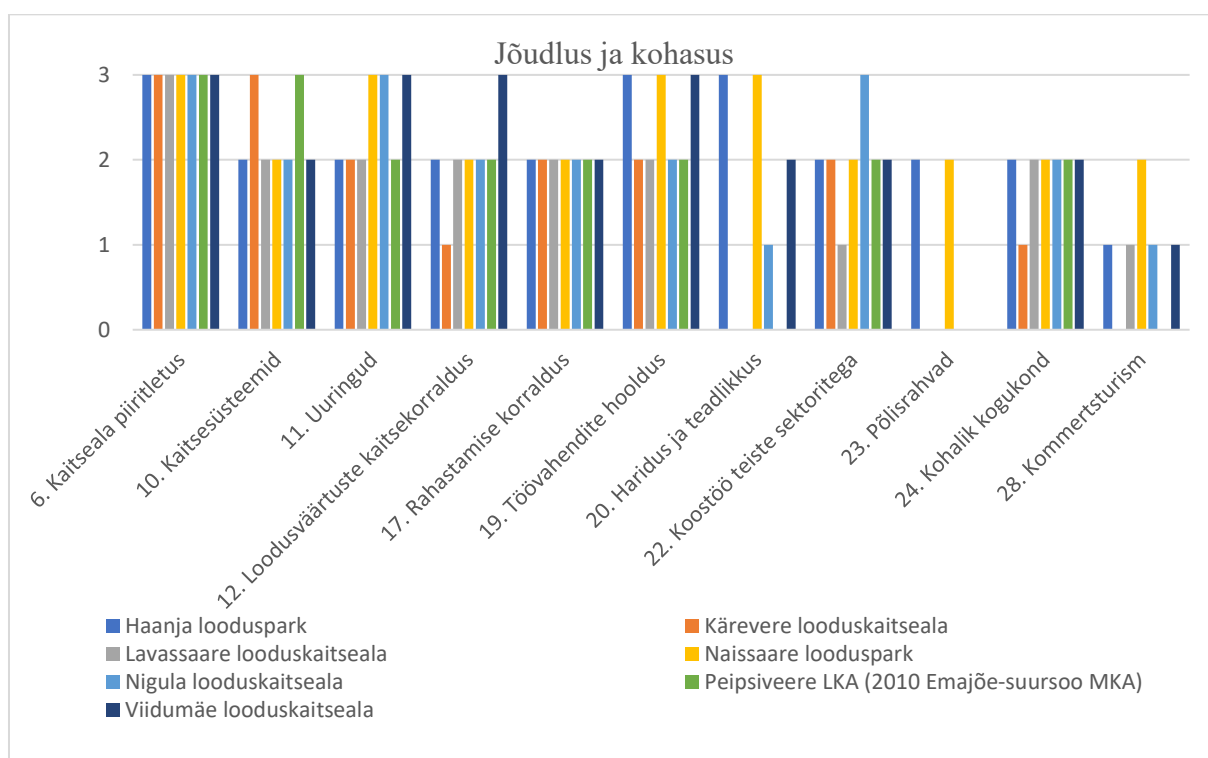
Joonis 21. Hoiualade jõudlus ja kohasus aastal 2020.

Hoiualade puhul on selgelt näha üldiste punktisummade põhjal, et jõudluse ja kohasuse valdkonnad on teinud languse. Hiiu madala hoiuala puhul tuleb välja probleem kaitseala piiritletuses. Selgub, et kaitseala piirid ei ole kõigile osapooltele üheselt selged, mis võib olla tingitud kokkuleppest, et mereala ei tähistata. Uuringute punktisumma langus on küsimustikku

analüüsides tingitud asjaolust, et teostatavad seired ja uuringud ei ole seotud otseselt kaitsekorraldusega. Hiiu madala hoiualal puuduvad peale eestlaste teised põlisrahvad, kuid ollakse valmis integreerima põlisteadmisi looduskaitseks. Käntu-Kastja hoiuala on endiselt hästi piiritletud. Uuringud on samuti endiselt tasemel ning teostatakse eesmärgipäraseid kaitsekorraldusega seotud seireid. Mõlema hoiuala puhul on välja tulnud, et rahastamise korraldus kaitsekorralduslike tegevuste tarbeks on paranenud ning vastab üldjoontes vajadustele. Mõlemal hoiualal on kommertsturism endiselt saanud 0 punkti. Hiiu madala hoiuala valitseja poolt on välja toodud, et hoiuala pakub küll huvi sukeldujatele, kuid ei ole teada, et sinna korraldataks ametlikke sukeldumisretki. (Vt joonised 20 ja 21)

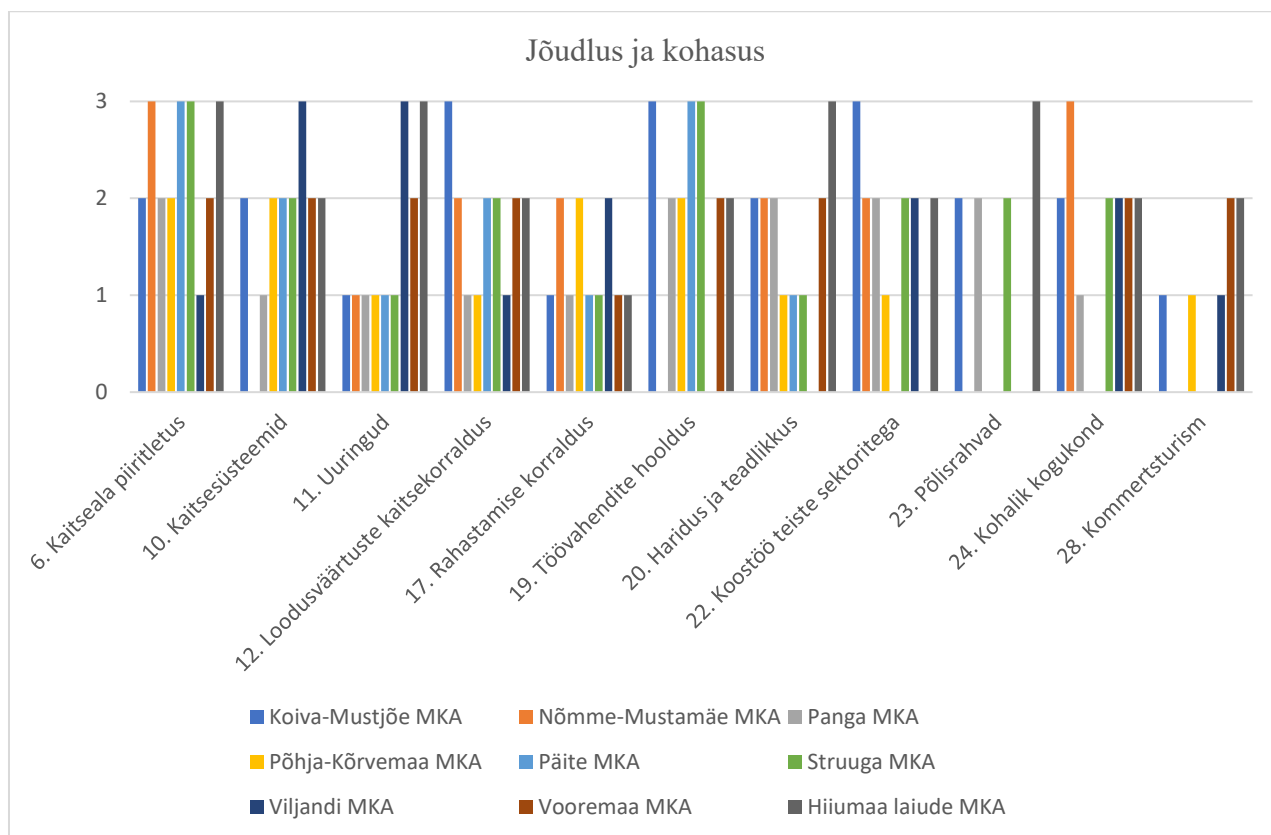
Joonis 22. Looduskaitsealade jõudlus ja kohasus aastal 2010.

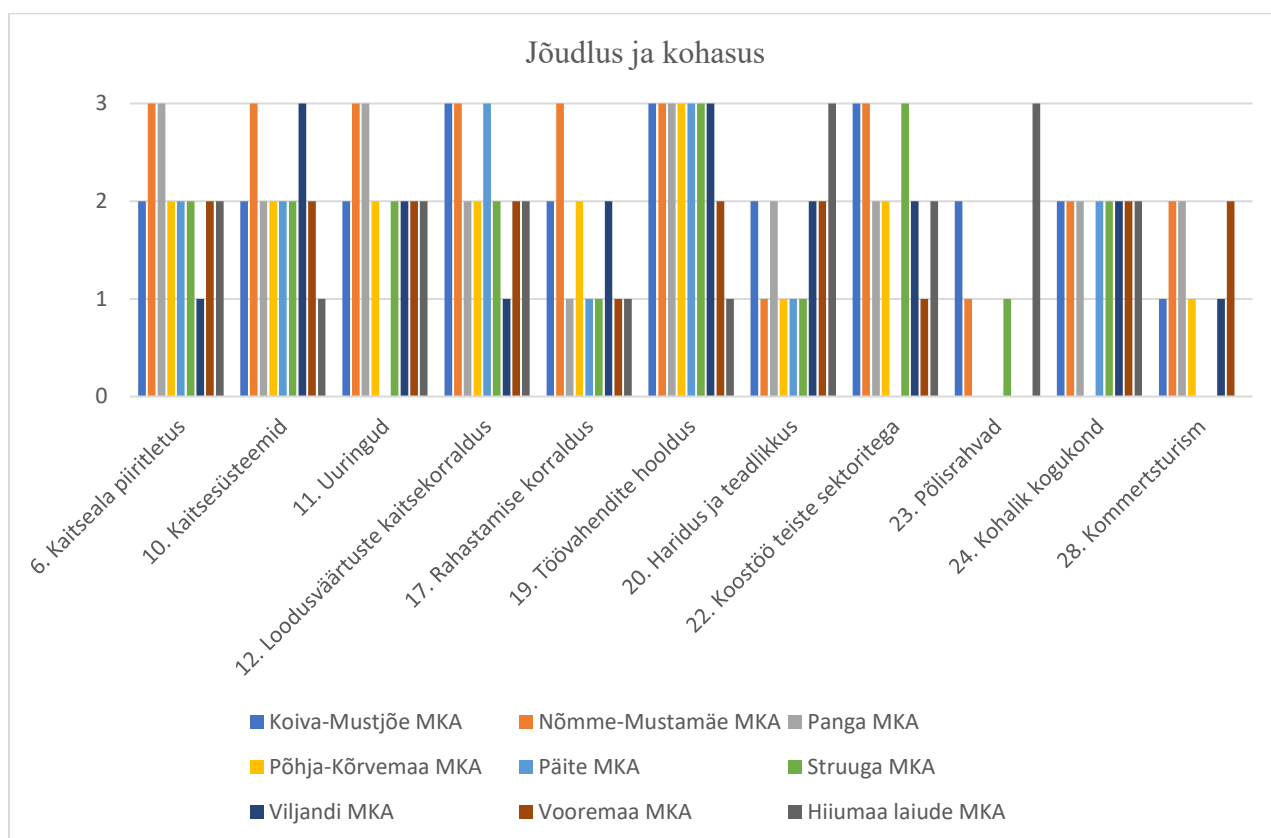
Joonis 23. Looduskaitsealade jõudlus ja kohasus aastal 2020.

Looduskaitsealadel on kõigis küsitluses osalenud aladel paranenud kaitseala piiritletus ning alade piirid on üheselt teada nii kaitseala valitsejatele, kohalikele elanikele ning teistele looduskasutajatele. Suuri edusamme viimase kümne aasta jooksul on tehtud ka paljudes teistes

jõudlust ja kohasust hindavates küsimustes. Näiteks on suuresti paranenud rahastamise korraldus, mis sisuliselt on ka aluseks erinevate uuringute ning kaitsekorralduste paremaks tagamiseks. Oluliseks probleemiks looduskaitsealadel on endiselt haridust ja teadlikkust puudutav. Küsimustiku analüüsimisel selgub, et korraldatavad koolitused ning teabepäevad küll osaliselt toimuvad, kuid seda peetakse kaitsealade valitsejate poolt pigem väheks ning huvi olemasolu tõttu peaks neid korraldama rohkem. Samas on ka välja toodud mõne looduskaitseala puhul, et kuna looduskaitse eesmärk üldiselt ei ole haridus pole ka otsest vajadust säärase koolituste ja õpete läbiviimiseks. Eesmärgipäraseid uuringuid looduskaitsealadel toimub küsimustiku põhjal ainult Viidumäe ja Nigula looduskaitsealal. Paljudel teistel aladel küll uuringud toimuvad, kuid kaitsealade valitsejad ei ole tihtipeale nende uuringute tulemustega kursis ning nende kasutamise kaitsekorralduslike tegevuste suunamisel on raskendatud. Üldise hinnangu summeeritud punktisummade põhjal on näha, et looduskaitsealade jõudlus ja kohasus on viimase kümne aastaga paranenud. (Vt joonised 22 ja 23)

Joonis 24. Maastikukaitsealade jõudlus ja kohasus aastal 2010.

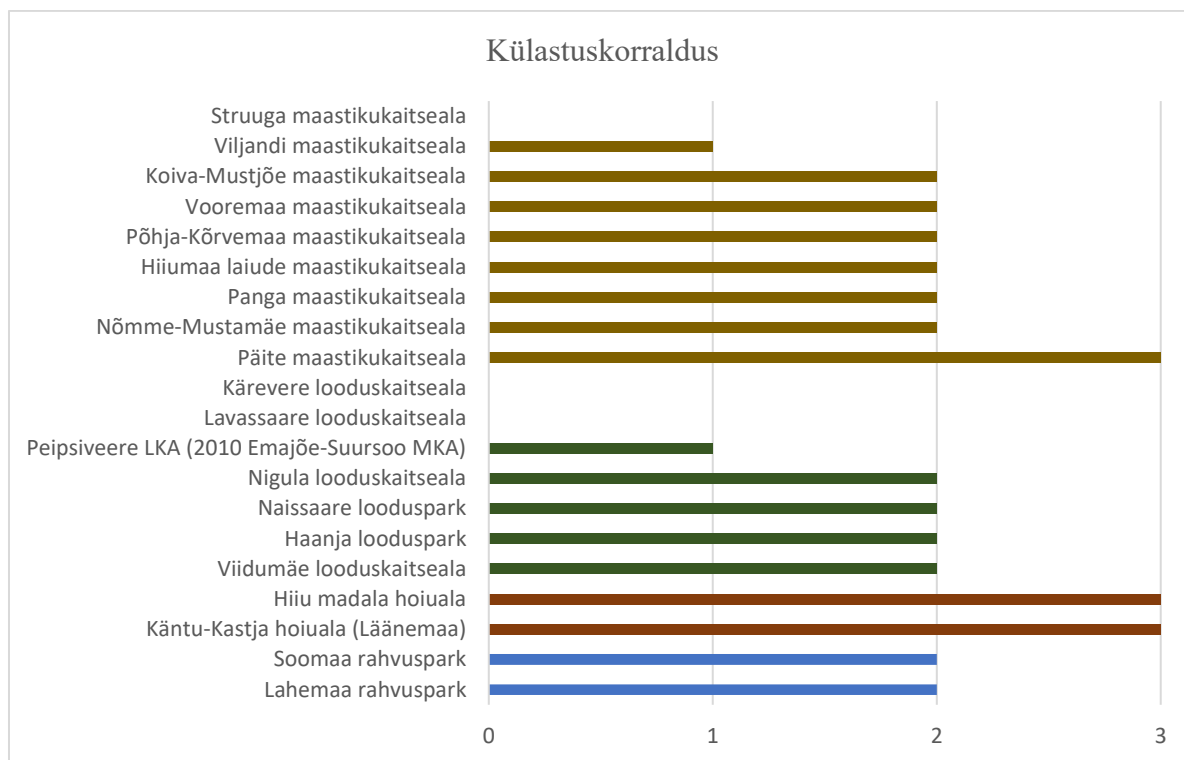
Joonis 25. Maastikukaitsealade jõudlus ja kohasus aastal 2020.

Maastikukaitsealade jõudlusele ja kohasusele antud hinnangud on üldiste punktisummade põhjal saanud parema hinde. Tugeva tõusu punktisummade näol võrreldes 2010. aastaga on teinud töövahendite hooldust puudutav küsimus. Valdavalt on välja toodud, et töövahenditena hooldatakse korrapäraselt sõidukeid ning vastavat olukorda soovitakse säilitada. Samas tuli ka mõne kaitseala puhul välja, et töövahendite puuduse tõttu ei ole vaja neid hooldada, kuid punktide näol anti endiselt maksimaalsed kolm punkti. Kui valdavalt maastikukaitsealadel toimuvad riiklikud seired ja uuringud, peetakse neid siiski ressursipuuduse tõttu liiga vähesteks. Lisaks on toodud küsimustikus välja, et osadel maastikukaitsealadel ei ole üheselt teada, millised asutused, mida täpsemalt uurivad ja ka uuringuandmete kättesaamine on kohati saanud probleemiks. Maastikukaitsealadel on puudujääke järelevalves, sest jahinduse ja kalapüügiiga seotud rikkumiste kõrvalt ei jõuta tegeleda liikumiskeeldude täitmise ja ürituste kontrolliga. Kõikidel maastikukaitsealadel on rahastus valdavalt projektide põhine ning seda ei saa pidada jätkusuutlikuks. Haridus ja teadlikkustöö on valdavalt suunatud ainult koolidele. Täiskasvanutele mõeldud koolitusprogrammid on tihtipeale tasulised ning neid korraldatakse pigem vähe. (Vt joonised 24 ja 25)

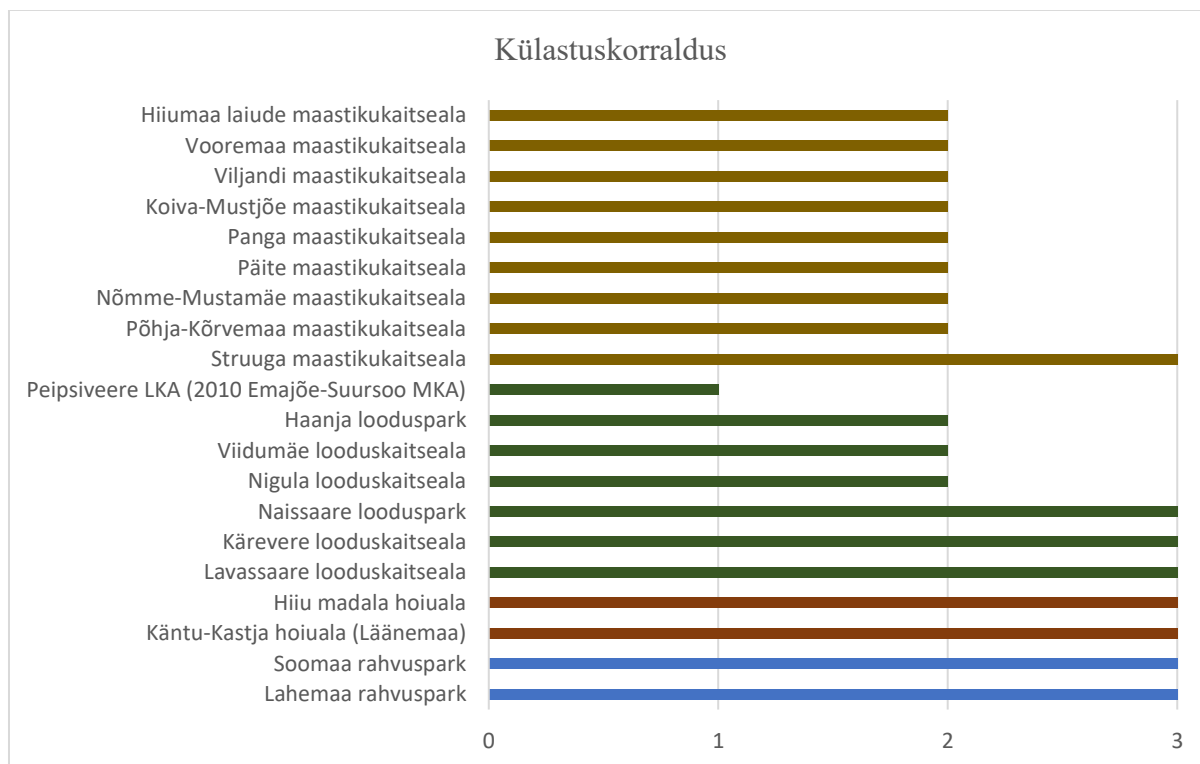
Uuringu protsessi osas võib andmete analüüsi põhjal järeldada, et sarnaselt eelmistele osadele on kaitsealadel toimunud pigem positiivsed arengud. Valdavalt on eritüüpi kaitsealade andmetest välja paistnud mõningased probleemid rahastust puudutavates küsimustes, kuid kuna küsimustikule vastajad on olnud samade kaitsealade valitsejad, siis võib säärane olukord olla tingitud ka sellest. Kahtlemata on rahastuse suurendamisel ja selle paremal koordineerimisel võimalus korraldada kaitsealade kaitset paremini ning viia läbi konkreetsemaid ja täpsemaid seireid ning uuringuid.

3.5. Väljund

Väljundi osa küsimustikus puudutab ainult kaitsealade külastuskorraldusega seotud küsimust.

Joonis 26. Kaitsealade külastuskorraldus aasta 2010.

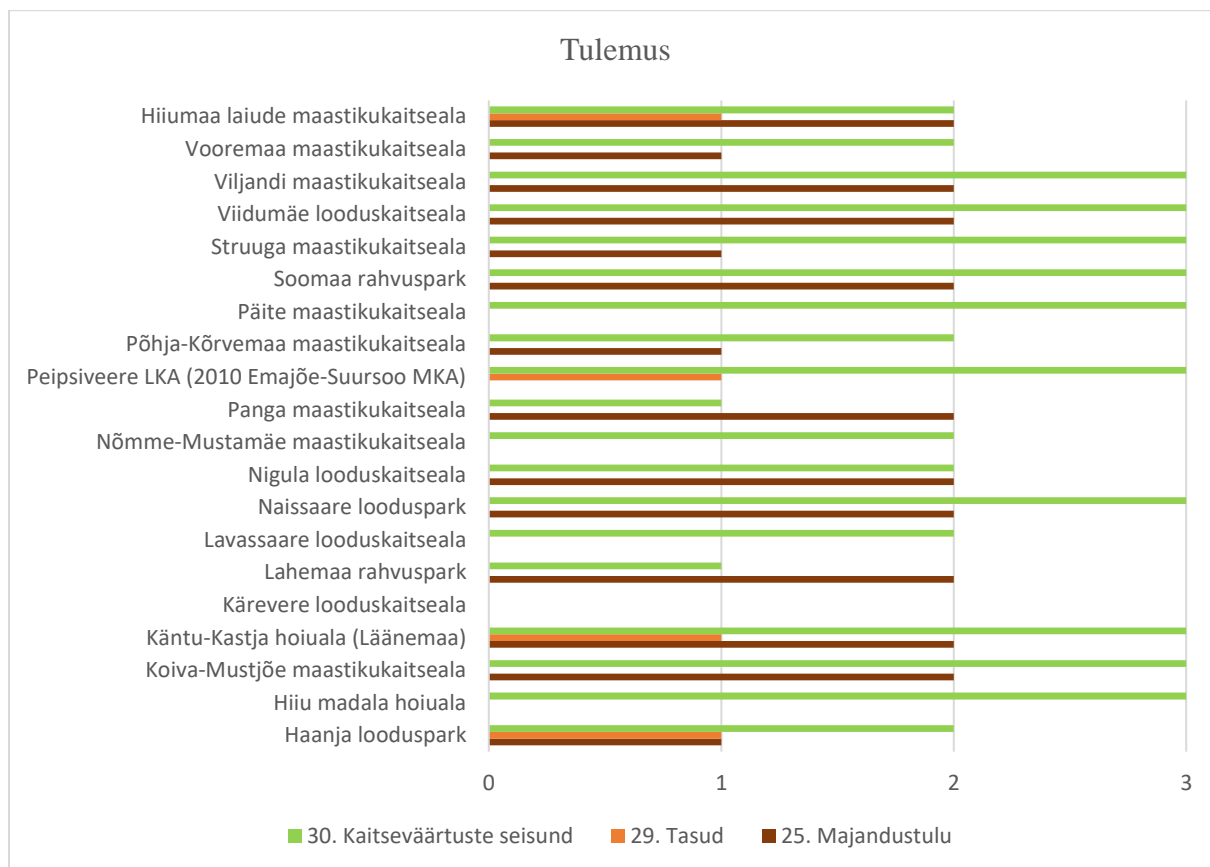
Joonis 27. Kaitsealade külastuskorraldus aastal 2020.

Kaitsealade külastuskorralduse eest saadud punktid kajastavad erinevatel aladel oleva infrastruktuuri olemasolu. Rahvusparkide näitel on külastuskorraldus võrreldes aastaga 2010 paranenud, saades arutluse all oleva küsimuse eest maksimaalsed kolm punkti varasema kahe asemel. Hoiualade külastuskorraldus on võrreldes 2010. aastaga püsinud samal tasemel saades endiselt maksimaalsed punktisummad. Looduskaitsealade puhul on käesoleva teema andmete põhjal teinud kõige suurema positiivse muutuse Kärevere ja Lavassaare looduskaitseala. Mõlemad kaitsealad on 2010. aastal läbiviidud uuringus saanud null punkti, kuid 2020. aasta küsimustiku põhjal maksimaalsed kolm punkti. Kui Kärevere looduskaitseala eelmise uuringu põhjal ei külastatud, siis tänaseks on sinna tehtud hulgaliselt istumiskohti ja lõkkeplatse, mida valdavalt on hakanud külastama linnaelanikud. Maastikukaitsealade hulgas on suurima muutuse teinud Struuga maastikukaitseala, saades samuti eelmise uuringu null punkti asemel maksimaalsed kolm punkti. Aastal 2010 läbi viidud uuringus selgus, et on vajadus linnuvaatlustorni järgi, kuid suuremat arendust sellel alal ette ei nähtud. Lisaks puudus ka külastust teenindav infrastruktuur. Vastuolulisust värskemal uuringul saadud kolme punkti osas võib tekitada Struuga maastikukaitsealal asjaolu, et olukord infrastruktuuri osas ei ole endiselt paranenud, kuid kaitseala valitseja on leidnud, et see ei ole ka antud piirkonnad asjakohane ega vajalik.

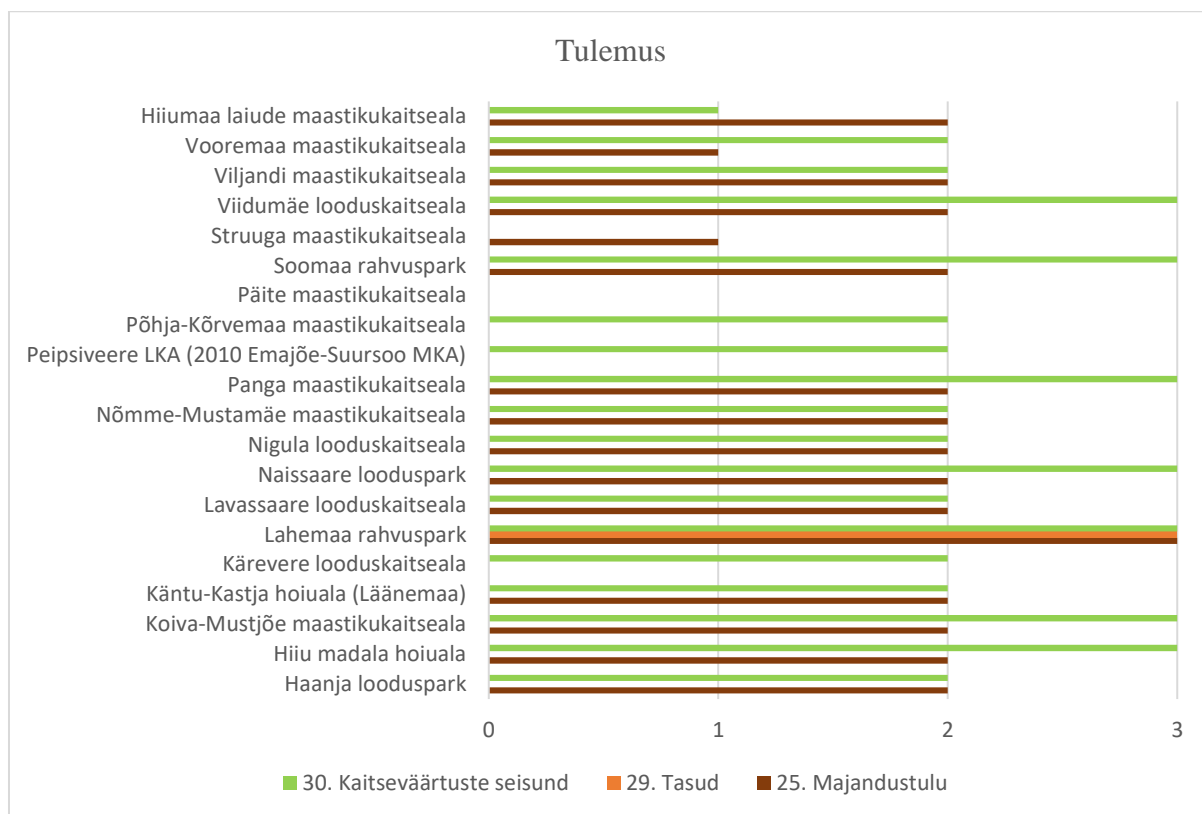
Üldiselt on külastuskorralduse olukord paranenud, kuid oluline on välja tuua, et suuremad punktid ei pruugi olla tingitud infrastruktuuri parandamisest vaid hoopis selgusest, et kaitsealal ei olegi paremat infrastruktuuri vaja niigi vähese külastatavuse tõttu. (Vt joonised 26 ja 27)

3.6. Tulemus

Tulemuste osas antakse hinnang püstitatud eesmärkide saavutusest. Hindamisest hõlmab tulemuste osa kolm küsimust.

Joonis 28. Kaitsealade tulemuse tõhusus ja kohasus aastal 2010.

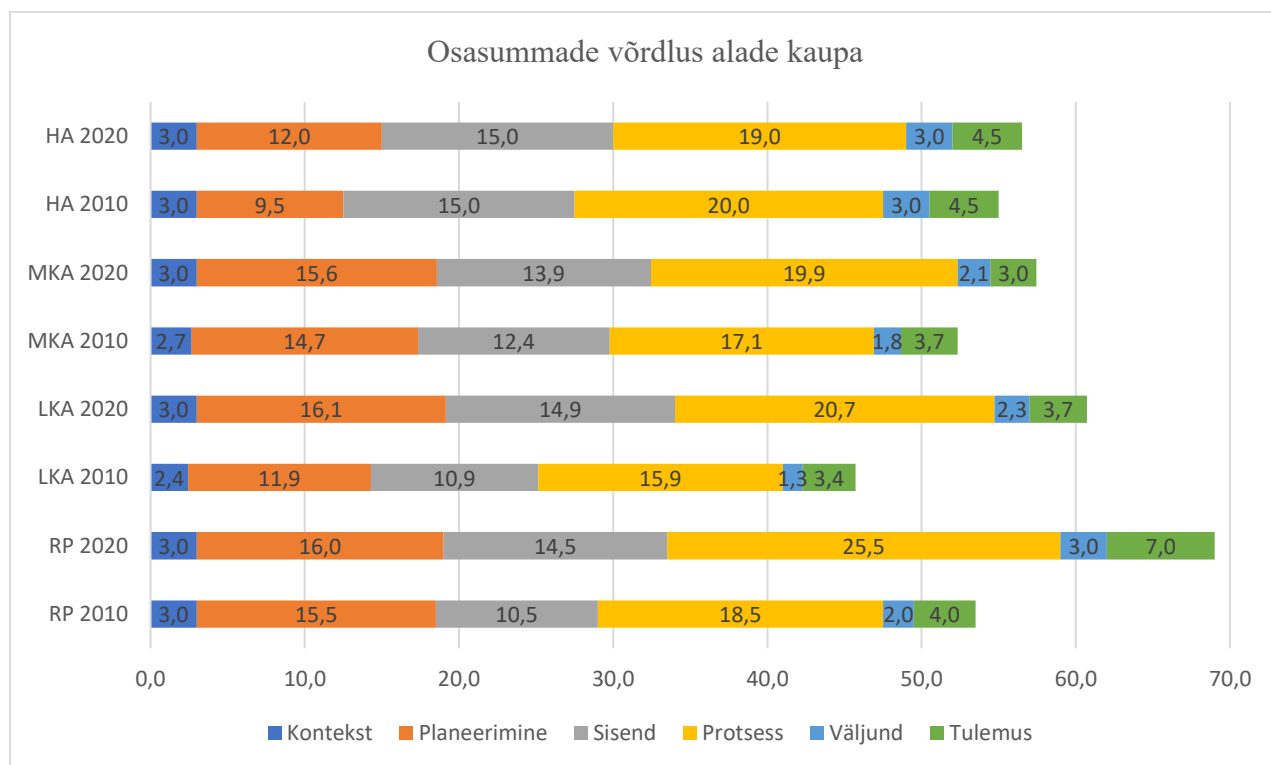

Joonis 29. Kaitsealade tulemuse tõhusus ja kohasus aastal 2020.

Tulemuse tõhususe ja kohasuse küsimustes on antud hinnang, kas kohalik kogukond saab teatavat majandustulu, mis on seoses looduskaitsekorraldusega, kas olemasolevate keskkonnatasude süsteemid aitavad kaasa kaitsekorraldusele ja kuidas on muutunud oluliste kaitseala väärtuste seisund võrreldes kaitseala asutamisaegse seisundiga. Kui vaadelda koostatud graafikuid (joonis 27 ja joonis 28) on näha, et valdavalt on erinevad tasud kaitsealadel puudu (sissepääsutasu, trahvid jms). Tasude puudumine aitab samas kaasa külastatavuse suurenemisele. Lahemaa rahvuspargis on ainsana märgitud erinevate tasude korjamine, mis aitab kaasa kaitseala kaitsekorraldusele ning lähiümbruse arendamisele. Erinevate kaitsealade lõikes on kohalikule kogukonnale kaitseala tegevusest tulenevalt majandustulu suurenenud. Valdavalt tuleb küsimustikus välja, et suurema osa majandustulust aladel elavate jaoks moodustab turismindus. Kaitseväärtuste seisundi hinnanguid analüüsides selgub, et võrreldes 2010. aasta küsimustikus olevaid andmeid on olukord parem. Mõnel alal on endiselt suuri probleeme. Näiteks Vooremaa maastikukaitseala olukord on kaitseväärtuste seisundi kohapealt halvenemas suureneva ehitussurve tõttu. Vaated sulguvad ning ehitustegevuse käigus hävitatakse ka erinevaid liike. Linnaruumide laienemine on põhjustanud samuti olukorra, kus tallamise tagajärjel on tekitatud palju kahjustusi. Eriti on see välja toodud Nõmme-Mustamäe maastikukaitsealal, mis paikneb linnaruumis. Kärevere looduskaitsealal on terviklikkus kahjustunud lubatud metsamajandustegevuse tõttu kaitsealal. (Vt joonised 28 ja 29)

Kuna varasemalt laiendatud sihtkaitsevööndid on aidanud olukorda kontrolli alla saada, siis planeeritakse tulevikus sihtkaitsevööndeid veelgi laiendada ning piiranguid suurendada. Leidus ka kaitsealasid, kus loodusväärtuste kahjustumisest ei ole mingisuguseid andmeid üldse teada.

3.7 Osasummade võrdlus

Joonis 30. Kaitseala punktide osasummade võrdlus.

Töö raames koostati ka osasummasid kajastav graafik, mis näitab erinevate küsimustiku osade tulemuste keskmisi võrreldes 2010. aastal läbi viidud uuringut ja 2020. aastal läbi viidud uuringut. Joonisel toodud arvvaartused näitavad küsimustiku erinevate osade (kontekst, planeerimine, sisend, protsess, väljund ja tulemus) keskmisi punktisummasid. Joonis 30 põhjal on näha, et hoiualade kaitsekorraldus on püsinud suhteliselt stabiilsena. Maastikukaitsealade puhul on näha suuremat tõusu kaitseala kaitsekorralduse protsessi osas. Looduskaitsealadel on lisaks protsessi osale paranenud tugevalt ka planeerimise ja sisendi pool kaitseala kaitsekorralduses. Rahvusparkidel on suure tõusu teinud protsessi osa, aga erinevalt teistest kaitsealatiüpidest on tugevalt paranenud ka rahvusparkide tulemus kaitsekorralduses. (Vt joonis 30)

4. ARUTELU JA JÄRELDUSED

4.1 Arutelu

Töös kasutatud METT metoodika põhjal läbi viidud uuring andis valitud kaitsealade kohta hinnangute tegemiseks arvestatavat informatsiooni. Kaitsealade valitsejatel laekunud andmed olid arusaadavalt süstematiseeritavad ning kajastasid selgelt toimunud muutuseid viimase kümnendi jooksul. Metoodika tugevuseks oli ka andmete laekumise kiirus, kuna küsimustik on üles ehitatud arusaadavalt ning vastamine on võrdlemisi kerge tuginedes hetkeolukorrale. Metoodika kasutamise kiirusele on andnud kinnitust ka varasem kirjandusülevaates käsitletud uurimused (Leverington jt 2010). Küll aga ei võimaldanud käesolev uuring anda konkreetseid suuniseid looduskaitseüsteemi paremaks muutmisele, vaid keskendus erinevat tüüpi looduskaitsealadele eraldi, kuid süsteemseks hindamiseks metoodika kohandamisel on võimalus olemas (ibid).

Analüüsides 2020. aastal küsimustikuga kogutud andmeid selgus, et hinnatud kaitsealade kaitsekorraldus toimib rahuldavalt, sealhulgas natuke paremini kui 2010. aastal läbiviidud küsitluse põhjal (Külvik ja Leibur 2010). Siiski leidub ka täna kitsaskohti kaitse korraldamisel, mis tuleks üle vaadata ning võimalusel veelgi parendada. Tuginedes töö kirjandusülevaatel käsitletule, et kaitsealade hindamine annab sisendeid ala edasise käekäigu parandamiseks ning aitab kaasa uute tööde planeerimisele (Hockings jt 2006), on töös leitu asjakohane edasiste kaitsekorralduslike tegevuste parandamisel.

Kaitsega seotud tegevusi piiravaks faktoriks on endiselt ressursid. Valdavalt mõjutab kaitsekorraldust just ressursside ebastabiilsus, mis on tingitud sellest, et vähesed kaitsealad omavad enda eelarvet ning tihtipeale olemasolu korral on need eelarved liiga väikesed. Valdav osa rahastusest on ainult projektipõhine. Viisteist kaitseala kahekümnest hindab enda praegust eelarvet rahuldavaks, kuid leiab, et tõhusama kaitsekorralduse huvides on vaja seda suurendada. Piisavaks peab enda eelarvet kaks kaitseala ning kolmel alal peetakse enda eelarvet ebapiisavaks oluliste kaitsekorralduse nõuete täitmiseks. Võrreldes saadud tulemusi varem läbi viidud uuringuga (Külvik ja Leibur 2010) võib väita, et rahaline olukord on natuke paranenud, kuid endiselt on sellega seonduvas suuri vajakaid. Oluliseks ressursiks kaitsealade kaitsekorralduses tuleks pidada ka töötajate hulka, kes aitavad ellu viia kaitseala eesmärgid. Tööjõuga seotud probleeme on toodud välja ka varem Eestis läbi viidud sarnastes uurimustes.

Kahekümnest kaitsealast alla poolte ehk kõigest kaheksal kaitsealal peetakse personali hulka piisavaks, millest neli moodustavad maastikukaitsealad. Kaheteistkümnel kaitsealal on personali hulk pigem madal ja koguni kahel alal neist peetakse töötajate hulka ebapiisavaks, et viia läbi vajalikke tegevusi. Soomaa rahvuspargis ja Viljandi maastikukaitsealal on jäänud ka palju olulist tegemata personali puudumise tõttu. Tööjõu probleemi lahendamiseks võiks mõelda varasemast suuremale erasektori kaasamisele kaitsealade kaitsekorraldusse. Praegu on kaitsealade valitseja Keskkonnaamet, mis kuulub Keskkonnaministeeriumi haldusalasse, kuid kui kaasata erasektorist ettevõtteid, kes panna samuti vastutama kaitseala kaitsekorralduse ja selle toimimise eest, väheneks ehk tööjõu puudus, ning aladel saaks korraldada rohkem eesmärgipäraseid tegevusi. Probleemina võib selles olukorras välja tulla erasektori rahastust puudutav küsimus ja mõnevõrra ka usaldusväärsus.

Andmete analüüsimisel tuli ka välja, et leidub puudujääke kaitsekorralduse planeerimise osas kaitsealade seires ja tulemushindamises. Kahekümnest kaitsealast kuuel peetakse seiretegevust ja tulemushindamist, mida kasutatakse korrapäraselt kaitsekorralduse planeerimisel, piisavaks. Kümnel alal on vastav seiresüsteem olemas, kuid see ei ole piisavalt seotud kaitse planeerimisega. Neljal alal on seiresüsteem ebapiisav. Seire ja tulemuste hindamine on juhuslik ning lisaks puudub ka selge eesmärk. Eelnev probleem tuli valdavalt välja maastikukaitsealadel – Põhja-Kõrvemaa, Viljandi ja Vooremaa. Vooremaa maastikukaitsealal käib tulemushindamise süsteemi koostamine ning sellega seonduvad arutelud, seega võib oodata Vooremaal seire olukorra paranemist. Viljandimaa maastikukaitseala puhul võib eeldada, et halva seiresüsteemi põhjuseks võib olla ka eelmises punktis käsitletud teemana ebapiisav töötajate hulk, kuid konkreetsed andmed selle kinnitamiseks puuduvad.

Edendamist vajava punktina võiks ka välja tuua kaitse-eesmärkidega seotud koolitusprogrammide ebaregulaarsuse või koguni nende puudumise. Kuueteistkümnel kaitsealal vaadeldud kahekümnest on koolitusprogrammid juhuslikud ja väheolulised ning toimumise korral kaitsekorralduslike eesmärkidega vähe seotud. Neist kolmel alal (Kärevere looduskaitseala, Lavassaare looduskaitseala ja Peipsiveere looduskaitseala) ei toimu vastavaid koolitusi üldse. Peipsiveere looduskaitseala puhul on samas välja toodud, et on olemas lausa otsene vajadus vastavate koolituste läbiviimiseks.

Kaitsealadel toimuv ning seal planeeritav mõjutab otseselt kohalike elanike heaolu. Kohaliku kogukonna olulise osa majandustulust moodustavad looduskaitsetegevused ainult ühel vaadeldud kaitsealal. Kolmeteistkümnel alal kahekümnest saab kohalik kogukond ainult

teatavat majandustulu looduskaitsetegevusest. Valdava osa sellest moodustavad turism (majutus, matkad, hülgevaatlused jms) ja poollooduslike koosluste hooldamisest saadavad toetused. Kuuel alal hetkel veel kohalikule kogukonnale looduskaitsega seonduv tegevus majanduslikku tulu ei too, kuid kahel alal nähakse juba selleks võimalusi ning vastavad plaanid on väljatöötamisel. Näiteks Struuga maastikukaitsealal on olukord, kus maahooldaja on eemalt, kuid võimalus kasutada hoopis kohalikke elanikke maa hooldamiseks on olemas. Lisaks kohalike enda heaolule mõjutab kohalike tegevus ka kaitseala. Töös uuritud kirjanduse põhjal võib väita ka seda, et kohalike suurem kaasamine kaitsekorralduse planeerimisele aitab paremini säilitada bioloogilist mitmekesisust (Walpole ja Goodwin 2001). Aladel, kus kohalike elanike poolt on looduslike varude kasutamine vältimatu, aitab kaitsealal tegevuste planeerimisel kohalike kaasamine leida parimat kasutust sealsetele loodusvaradele, nagu näitab Kalifornias tehtud uuring (Scholz jt 2004). Leides enda uurimises, et kohalike kaasamist saab praktiliselt igal kaitsealal tõhusamaks muuta, on see kindlasti oluline samm teha, et kaitsetõhusust aladel tõsta. Kaasamist on peetud juba oluliseks ka varasemates uurimustes (Fiallo ja Jacobson 1995).

Lõpliku hinnangu andmiseks tuleks vaadelda küsimustiku tulemuste plokki mis annab ülevaate kaitsekorralduslike meetmete tõhususest ja kohasusest. Kui hoiualade tulemuslikkus on jäänud püsima samale tasemele võrreldes 2010. aastaga (Külvik ja Leibur 2010), siis maastikukaitsealade puhul on olnud näha teatavat punktisumma langust. Kuna aga muude küsimustiku osade (planeerimine, sisend, protsess, väljund) juures on näha kindlat punktisummade kasvu võrreldes 2010. aastaga (ibid), on ilmselt oodata ka maastikukaitsealade tulemuslikkuse tõusu tuginedes eelnevalt nimetatud andmetele. Kaitsekorralduslike meetmete tõhususe ja kohasuse osas on teinud viimase kümne aastaga muutuseid paremuse poole küsitluses osalenud looduskaitsealad ja rahvusparkid. Enim on paranenud rahvusparkide kaitsekorralduslike meetmete tõhusus ja kohasus. Eeltoodut võib siduda protsessi osa hinnangu suurima kasvuga teiste kaitsealatuüpidega võrreldes, sest see osa annab hinnangu kaitsekorralduse eesmärkide saavutusviisidele. Seega võib öelda, et rahvusparkide puhul on kaitsekorralduslikud eesmärgid piisavalt selgelt määratletud ja saavutamise tegeletakse järjekindlalt.

4.2 Järeldused

Käesoleva töö tulemuste põhjal saab autor teha järgmised järeldused:

- Kaitsekorralduse tõhusus on elementide lõikes suuremal osal kaitsealadel paranenud. Eelnevat saab väita küsimustiku andmete põhjal analüüsitud punktisummade põhjal. Kaitsealatuübiti on toimunud kõige väiksemad muutused hinnatavate elementide lõikes hoiualadel. Kõige positiivsemad muutused on toimunud rahvusparkidel, seda eelkõige sisendi, protsessi ja tulemuse osas.
- Kaitsealatuüpide lõikes on kõige suuremad muutused toimunud rahvusparkidel ja looduskaitsealadel. Põhiliste trendidena tuli välja, et kaitsealade juriidiline staatus on paranenud ning kaitsekorralduskavades looduskasutuse planeerimisel on hakatud arvestama rohkem looduskaitseenõudeid ja kaitse-eesmärke. Lisaks on suurenenud ka kaitsealade külastatavus tänu paranenud infrastruktuurile ning puhkepaikade olemasolule.
- Olulisemad elemendid, mis endiselt takistavad suuremal või vähemal määral on seotud planeerimise ja sisendiga. Seiretööd kaitsealadel on planeeringutega seotud nõrgalt või ei järgne seiretulemustele aktiivset meetmete elluviimist. Lisaks on kõigil kaitsealatuüpidel probleemiks ka vähene tööjõud ning täiskasvanutele mõeldud koolitusprogrammide puudumine. Suurimaks probleemiks kõigil aladel leiti endiselt olema rahastus. Valdavalt on rahastus projektipõhine ning puudub kaitseala enda piisav stabiilne eelarve. Eelnev raskendab kaitsealadel ka kaitsekorralduskavade täitmist.

Lisaks eelnevale leidis töö autor, et:

- Kaitsekorralduse planeerimisel osalevad aktiivsemad huvigrupid. Näiteks Viljandi maastikukaitsealal on sarnaselt 2010 läbi viidud uuringu tulemuste põhjal endiselt konfliktid erinevate huvigruppide vahel, seega on ka koostöö raskendatud.
- Kaitseväärtuste seisund on viimase kümne aastaga paranenud. Antud teema probleemkohana võib veel välja tuua maastikukaitsealadest Vooremaa ja Nomme-Mustamäe, kus vastavalt on olukord halvenemas ehitussurve ja suure tallamise tõttu. Lisaks looduskaitsealadest Kärevere, kus terviklikku kahjustub lubatava metsamajandustegevuste tõttu kaitselal.

Edasistes uurimustes võiks süvenenumalt keskenduda kaitsekorralduse elementidele, mis käsitlevad ressursse ning kohaliku kogukonna kaasamist (sisend ja protsess). Töös leitu põhjal saab väita, et eelnevad punktid on olulised aspektid kaitsealade kaitsekorralduse tõhusamaks muutmiseks.

KOKKUVÕTE

Suurenevaks probleemiks kaitsealadel on nende kaitse-eesmärkide kesine täitmine, kuid bioloogilise mitmekesisuse säilitamiseks on vajalik, et kõik moodustatud kaitsealad täidavad neile seatud eesmärged. Tulenevalt Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni tööprogrammist on viidud läbi hindamisi kaitsealade kaitsetõhususe kontrollimiseks. Käesolev töö käsitles juba kolmandat kaitsealade hindamist Eestis.

Magistritöö eesmärk tulenes, sarnaselt eelmistele hindamistele, Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni liikmete poolt vastu võetud nõudest hinnata kaitsealade kaitsetõhusust. Lisaks eelnevale oli käesoleva töö üks põhilisemaid eesmärgi ka võrrelda selle töö raames saadud tulemusi 2010. aastal kogutud andmetega. Kaitsealade hindamisel kasutati *Management Effectiveness Tracking Tool*’i (METT), mis oli kohandatud kasutamiseks Eesti oludes. Metoodika valik tulenes selle andmete võrdlemise võimalikkusest varasema uuringuga ning lisaks on selle metoodikaga võimalik saada kiire ülevaade kaitsealade üldisest kaitsekorralduslikust seisukorrast. Uuringu lähteandmeid koguti hindamisvormide näol Keskkonnaametilt samade alade kohta, mida käsitleti 2010. aasta uuringus.

Töös selgitati esmalt välja põhilisemad trendid ja muutused võrreldes kümme aastat tagasi läbi viidud uuringuga. Selle tarbeks süstematiseeriti ning analüüsiti kõikide kaitsealade valitsejate poolt laekunud küsimustikke *MS Excel* programmis. Andmete analüüsil selgus, et punktisummade põhjal on kaitsealade kaitsekord võrrelduna varasema uuringuga paranenud.

Järgmisena uuriti, millised olid olulisemad elemendid, mis võivad tagasi hoida kaitsealade kaitsekorralduse planeerimist. Töö käigus tuli välja, et lisaks endisele ressursside puudusele, on võimalus, et takistavateks elementideks on ka vähene kohalike kaasatus ning uuringute ja seirete vähene seotus kaitsekorralduslike tegevuste planeerimisega. Kaasamise osas tuli välja, et nii mõnelgi alal ei ole kohalik kogukond igakülgsest tegevustesse kaasatud ja lisaks Viljandi maastikukaitsealal on üleval ka suuremad konfliktid erinevate huvigruppide vahel.

Üheks suurimaks ja läbivaks probleemiks kaitsealadel leiti endiselt olema ressursside ebastabiilsus või koguni nende puudumine. Ressursside all on töös mõeldud nii tööjõudu kui ka rahalisi vahendeid. Rohkem tekitab probleeme kaitsekorralduse planeerimisel rahalise eelarve ebastabiilsus, tulenevalt ainult projektipõhistest rahastustest. Valdavalt puudub kaitsealadel enda stabiilne eelarve planeeritud tegevusteks.

Järgnevalt selgitati välja, kas kaitse-eeskirjade ja muude õigusaktide rakendamise võimalused on paranenud. Töös leiti, et võrreldes varasema uuringuga on olukord paranenud seeläbi, et valdavalt kõigil aladel (v.a. Hiiu madala hoiuala) on olemas kehtiv kaitse-eeskiri ning mingilgi määral toimuvad tegevused selles määratud eesmärkide suunas. Hiiu madala hoiualal kaitse-eeskirja puudumist probleemkohana ei nähta, sest seda ei peeta vajalikuks. Kaitse-eeskirjade täitmise raskendavaks asjaoluks leiti töös olema vähene finantseerimine.

Kaitseväärtuste seisundit hinnates leiti vaid mõned probleemkohad. Töö käigus tuli välja, et kahel maastikukaitsealal on elurikkus ning ökoloogilised ja kultuurilised väärtused kahjustumas tõusva ehitussurve ning tallamise tõttu suurest külastatavusest. Lisaks ka ühel looduskaitsealal on kaitseväärtuste seisund halvenemas sellel alal lubatud metsamajanduse tõttu.

Viimaks hinnati ka erinevate huvigruppide kaasamist kaitsealade kaitsekorralduse planeerimisel. Töös tuli välja, et suurel osal aladel võiks olla kohaliku kogukonna kaasamine parem. Lisaks leiti, et ka täiskasvanutele mõeldud koolitusprogramme kaitsealade kohta tehakse vähe või mõnel alal üldse mitte. Kaasamise osas leidis ka alasid, kus kohalikust kogukonnast võtavad kaitsealade planeerimisega seotus küsimuste arutamisest osa vaid aktiivsemad huvigrupid. Peale selle on Viljandi maastikukaitsealal erinevad huvigrupid sattunud konflikti, mida toodi välja ka 2010. aastal tehtud uuringus.

Käesolevas töös uuritu põhjal võib väita, et kaitsealade kaitsetõhusus on viimase kümne aastaga paranenud. Eelnevalt välja toodust vajaks suuremat tähelepanu kaitsealade finantseerimise ja eelarve tagatuse küsimus. Stabiilse eelarve olemasolu annab kaitseala valitsejatele paremad võimalused näha ette ning planeerida vajalikke tegevusi aladel, et suurendada kaitsetõhusust. Lisaks eelmisele on vajalik pöörata suuremat tähelepanu ka teistele eespool välja toodud probleemsematele teemadele.

KIRJANDUSALLIKAD

Convention on Biological Diversity (2004) Decision adopted by the conference of the parties to the convention on biological diversity at its seventh meeting. Kuala Lumpur. 24 lk.

Convention on Biological Diversity (2010) Decision adopted by the conference of the parties to the convention on biological diversity at its tenth meeting. Nagoya, Japan. 16 lk.

Dudley, N. (2008) Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, 106lk.

Dudley, N., Hockings, M., Stolton, S. (1999) Partnerships for Protection. Measuring the Effectiveness of Protected Areas Management. IUCN, lk 249-257.

Effectiveness: A framework for assessing management effectiveness of protected areas. 2nd edition. IUCN, Gland, Switzerland, Cambridge, UK, XIV 105 lk

Ervin, J., (2003). WWF: Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPAM) Methodology. WWF, Gland. 50 lk.

European Environment Agency (2020) Management effectiveness in the EU's Natura 2000 network of protected areas. Nr 11.

Fiallo, E. A., Jacobson, S. K (1995) Local communities and protected areas: Attitudes of rural residents towards conservation and Machalilla national park, Ecuador. Cambridge University Press 22-3. lk 241-249.

GEF (2021). Global Environment Facility. <https://www.thegef.org>

Hockings, M. T., Stolton, S., Dudley, N., (2004). Management effectiveness: Assessing management of protected areas? Journal of Environmental Policy and Planning. Kd 6, Nr 2, lk 157-174

Hockings, M., Stolton, S., Leverington, F., Dudley, N., Courrau, J., (2006). Evaluating effectiveness: a framework for assessing management effectiveness of protected areas 2nd edition. IUCN, Gland 122 lk.

Külvik, M. (2010) Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine. Eesti olude jaoks kohandatud METT metoodika. Tartu, 20lk.

Külvik, M., Leibur, K., (2010) Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine Eestile kohandatud METT metoodika põhjal. Tartu 281lk.

Külvik, M., Vaab, T. (2012) Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine II. Eestile kohandatud METT metoodika põhjal. Tartu 277lk.

Leach, K., Brauner, K., Juffe-Bignoli, D., Kingston, N., Lewis, E., Jones, M. (2016) . A decade of protected area growth. UNEP-WCMC. Cambridge, UK.

Leverington, F., Costa, K. L., Pavese, H., Lisle, A., Hockings, M. (2010) A Global Analysis of Protected Area Management Effectiveness. Springer Science+Business Media LLC, 15lk.

Leverington, F., Kettner, A., Nolte, C., Marr, M., Stolton, S., Pavese, H., Stoll-Kleemann, S., Hockings, M., (2010). Protected Areas Management Effectiveness Assessments in Europe. BfN-Skripten, Federal Agency for Nature Conservation, kd 271a, 93 lk

Leverington, F., Kettner, A., Nolte, C., Marr, M., Stolton, S., Pavese, H., Stoll-Kleemann, S., Hockings, M. (2010) Protected Areas Management Effectiveness Assessments in Europe. Supplementary report: Overview of European methodologies. BfN Federal Agency for Nature Conservation, Bonn, 152 lk

- Lham, D., Wangchuk, S., Stolton, S., Dudley, N., (2019) Assessing the effectiveness of a protected area network: a case study of Bhutan. *Fauna & Flora International*. 8lk.
- Nepal, S., Weber, K. (1995) Managing Resources and Resolving Conflicts: national parks and local people. *Development & World Ecology*, 2:1, lk 11-25.
- Nolte, C., Leverington, F., Kettner, A., Marr, M., Nielsen, G., Bomhard, B., Stolton, S., Stoll-Kleemann, S., Hockings, M., (2010). Protected Areas Management Effectiveness Assessments in Europe. A review of application, methods and results. BfN Federal Agency for Nature Conservation, Bonn, 92 lk.
- Peterson, K., Koitjärvi, T., Ehrlich, Ü., Haapanen, A., Helminen, M., (2000). Eesti kaitsealad ja nende juhtimine. SEI nr 4, 116 lk
- RT II 1994, 13,41. Bioloogilise mitmekesisuse konventsioon.
- Scholz, A., Bonzon, K., Fujita, R., Benjamin, N., Woodling, N., Black, P., Steinback, C. (2004) Participatory socioeconomic analysis: drawing on fishermen's knowledge for marine protected area planning in California. *Marine Policy* 28-4, lk 335-349.
- Stolton, S., Dudley, N. (2016) METT handbook: Aguide to using the Management Effectiveness Tracking Tool (METT). WWF-UK, 75lk.
- Stolton, S., Dudley, N., Belokurov, A., Deguignet, M., Burgess, N., D., Hockings, M., Leverington, F., MacKinnon, K., Young, L. (2019) Lessons learned from 18 years of implementing the management effectiveness tracking tool (METT): a perspective from the mett developers and implementers. *Parks* Kd 25, lk 79-92.
- Stolton, S., Hockings, M., Dudley, N., MacKinnon, K., Whitten, T., Leverington., F. (2007) Management Effectiveness Tracking Tool. WWF International 22lk.
- Walpole, M. J., Goodwin, H. J. (2001) Local attitudes towards conservation and tourism around Komodo National Park, Indonesia. *Environmental Conservation*, Kd 28, Nr-2, lk 160-166.
- WWF (2007). Management Effectiveness Tracking Tool. Reporting Progress at Protected Area Sites: Second Edition. WWF, 22 lk

LISAD

Lisa 1. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamisvorm

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsimuse kohta	Kommentaar või selgitus	Vajalikud meetmed
1. Juriidiline staatus Kas kaitseala kaitse on juriidiliselt määratletud?	Kaitsealal puudub juriidiline staatus	0		
	Kaitseala juriidiliseks määratlemiseks on tehtud kokkulepe, kuid see tegevus pole veel alanud	1		
	Juriidiline staatus on kinnitamisel (sh. alad, mis on kaitsavad rahvusvaheliste lepete nt. Ramsari konventsioon või kohaliku omavalitsuse otsusega)	2		
	Kaitseala on looduskaitsealade alusel moodustatud	3		
Kontekst				
2. Kaitse-eeskiri Kas on rakendatud kohane looduskasutust reguleeriv kaitseréžim	Kaitsealal puuduvad looduskasutust reguleerivad eeskirjad	0		
	Looduskasutust reguleerivad eeskirjad on oluliste puudujääkidega	1		
	Looduskasutust reguleerivad eeskirjad on mõningate puudujääkidega	2		
	Kaitseala kaitse-eeskirjad toimivad hästi ja on piisavaks aluseks kaitse korraldamisel	3		
<i>Planeerimine</i>				
3. Õiguse rakendamine Kas valitseja saab kaitse-eeskirju vajalikul määral rakendada?	Kaitseala valitsejal pole ressursse ja/või vahendeid seaduse ja kaitse-eeskirja rakendamiseks	0		
	Valitsejal on olulised puudujäägid seaduse ja eeskirja rakendamisel (nt. oskused, korralduslikud puudused, ms)	1		
	Valitsejal on arvestatavad oskused ja ressursid seaduse ja eeskirja rakendamisel, kuid esineb vajakuid	2		
	Valitsejal on piisavad oskused ja ressursid seaduse ja eeskirja rakendamisel	3		
<i>Sisend</i>				

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsümuse kohta	Kommentaar või selgitus	Vajalikud meetmed
4. Kaitseala kaitse- eesmärgid Kas kaitsekorraldus toimub vastavalt kokkulepitud kaitse- eesmärkidele? <i>Planeerimine</i>	Kaitseala jaoks pole kaitse-eesmärke kokku lepitud	0		
	Kaitseala kaitse-eesmärgid on kokku lepitud, kuid kaitsekorraldus ei toimu vastavalt	1		
	Kaitseala kaitse-eesmärgid on kokku lepitud, kuid kaitsekorraldus toimub vaid osaliselt vastavalt eesmärkidele	2		
	Kaitsealal on olemas kokkulepitud kaitse-eesmärgid ja kaitsekorraldus toimub täielikult vastavalt eesmärkidele	3		
	Kaitseala planeeringu vead muudavad kaitse-eesmärkide saavutamise praktiliselt võimatuks	0		
5. Kaitseala planeering Kas kaitseala on sobiva suuruse ja kujuga kaitse- eesmärkide saavutamiseks? <i>Planeerimine</i>	Kaitseala planeeringu vead takistavad oluliselt põhiliste kaitse-eesmärkide saavutamist; käib tegevus puuduste leevendamiseks (nt puhvrid, siduskoridorid)	1		
	Kaitseala planeering ei ole määravaks takistuseks eesmärkide saavutamisel, kuid on mitmeid võimalusi selle parandamiseks	2		
	Kaitseala planeering tagab piisavalt põhiliste kaitse-eesmärkide täitmise nii liigilisel, koosluse kui maastiku tasemel.	3		
	Kaitseala piirid pole teada ei valitsejale ega kohalikele elanikele, maavaldajatele ja looduskasutajatele	0		
	Kaitseala piirid on teada valitsejale kuid pole teada kohalikele elanikele, maavaldajatele ja looduskasutajatele	1		
6. Kaitseala piiritletus Kas valitseja saab kaitse-eeskirju vajalikul määral rakendada? <i>Protsess</i>	Kaitseala piirid on teada valitsejale ja ka kohalikele elanikele, maavaldajatele ja looduskasutajatele, kuid pole kohaselt märgistatud	2		
	Kaitseala piirid on teada valitsejale ja ka kohalikele elanikele, maavaldajatele ja looduskasutajatele ning on kohaselt märgistatud	3		

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsimuse kohta	Kommentaar või selgitus	Vajalikud meetmed
7. Kaitse- korralduskava Kas on olemas kaitsekorraldus- kava ning seda täidetakse? Planeerimine	Kaitseala jaoks pole kaitsekorralduskava koostatud	0		
	Kaitseala kaitsekorralduskava on koostatud või koostamisel, kuid seda ei täideta	1		
	Kaitseala kaitsekorralduskava on olemas, kuid kaitsekorraldus toimub vaid osaliselt vastavalt sellele finantseerimisprobleemide vms tõttu	2		
	Kaitsealal on olemas kaitsekorralduskava ja kaitsekorraldus toimub täielikult vastavalt sellele	3		
Lisapunktid: Planeerimine				
7a	Planeerimisprotsess võimaldab olulistel asjadel adekvaatselt mõjutada kaitsekorralduskava	+1		
7b	Kaitsekorralduskava vaadatakse läbi ja ajakohastatakse perioodiliselt	+1		
7c	Seire, uuringud ja hindamine on kaitsekorralduskava tavapärase osa	+1		
8. Tööplaan⁴ Kas kaitset korraldava kava⁵ viiake perioodilise tööplaaniga ellu? Planeerimine/ Väljund	Tööplaane pole	0		
	Formaalsed tööplaanid on olemas	1		
	Tööplaane kasutatakse paljude kaitsekorralduslike tegevuste elluviimisel	2		
	Tööplaanide tasemel dokumentatsioon on kaitsekorralduskava tavapäraseks rakendusvahendiks kaitsekorralduslike tegevuste elluviimisel	3		
9. Inventeerimine Kas kaitse korraldamiseks on piisavalt infot? Sisend	Kaitseala elupaikade, liikide ja kultuuriväärtuste kohta on infot ebapiisavalt	0		
	Looduskaitseväärtuste infot on pädevaks planeerimiseks ja otsustamiseks ebapiisavalt	1		
	Looduskaitseväärtuste info on põhivaldkondades piisav pädevaks planeerimiseks ja otsustamiseks	2		
	Looduskaitseväärtuste info on kõigis valdkondades piisav pädevaks planeerimiseks ja otsustamiseks	3		

⁴ Arvesse lähevad ka „valdkondlikud tööplaanid

⁵ Kaitset korraldava kava on siin laema tähendusega kui seadusest tulenev kaitsekorralduskava ja sisaldab erinevaid võimalikke dokumente, mis on konkreetsel kaitsealal kaitse planeerimise ja korraldamise aluseks. Soovitav on seda täpsustada märkuste lahtris.

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsümise kohta	Kommentaar või selgitus	Vajalikud meetmed
10. Kaitse-süsteemid Kas on olemas kontrolli süsteem külastuse ja loodusvarade kasutuse kohta kaitsealal? <i>Protsess/Tulemus</i>	Kontrolli süsteem (järelevalve, load jmt) pole või need ei toimi juurdepääsu või kasutuse reguleerimisel	0		
	Kontrolli süsteemid toimivad vaid osaliselt juurdepääsu või kasutuse reguleerimisel	1		
	Kontrolli süsteemid toimivad mitte piisavat juurdepääsu või kasutuse reguleerimisel	2		
	Kontrolli süsteemid toimivad suuremas osas või efektiivselt juurdepääsu või kasutuse reguleerimisel	3		
	Kaitsealal ei toimu seiret ega uuringuid	0		
11. Uuringud Kas kaitsealal toimub eesmärgi- pärane kaitsekorraldusega seotud keskkonna- seire või uuringud? <i>Protsess</i>	Kaitsealal toimub mõningane keskkonnaseire või uuringud, kuid see ei ole seotud kaitsekorraldusega	1		
	Kaitsealal toimub aktiivne keskkonnaseire või uuringud, kuid see ei ole eesmärgipäraselt seotud kaitsekorraldusega	2		
	Kaitsealal toimub aktiivne ja eesmärgipäraselt kaitsekorraldusega integreeritud keskkonnaseire ning uuringud	3		
	Kaitsealal ei toimu aktiivset kaitsekorraldustegevust (vaatamata meetmete rakendamise vajadusele)	0		
	Toimub mõnede üksikute kaitsemeetmeid vajavate looduskaitseväärtuste (kriitilised liigid, elupaigad, kultuurkooslused) kaitsekorraldus	1		
Kas kaitsealal toimub aktiivne loodusväärtuste kaitsekorraldus- tegevus? <i>Protsess</i>	Toimub mitmete kaitsemeetmeid vajavate looduskaitseväärtuste (kriitilised liigid, elupaigad, kultuurkooslused, ökoloogilised protsessid ja säästev või traditsiooniline kasutus) kaitsekorraldus, kuid mõned põhimeetmed on siiski rakendamata	2		
	Toimub adekvaatne kaitsemeetmeid vajavate looduskaitseväärtuste kaitsekorraldus	3		

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsümise kohta	Kommentaar või selgitus	Vajalikud meetmed
13. Töötajate hulk Kas personali hulk ⁶ on kaitseala kaitse-eesmärkide täitmiseks piisav? <i>Sisend</i>	Kaitseala eest vastutavad ja sellega tegelevad töötajad puuduvad	0		
	Töötajate hulk on oluliste tegevuste jaoks ebapiisav (personali puudumise tõttu on olulist tegemata jäänud)	1		
	Töötajate hulk on ettenähtud kaitsekorralduslike tegevuste jaoks alla optimaalse	2		
	Töötajate hulk on ettenähtud kaitsekorralduslike tegevuste jaoks piisav	3		
14. Töötajate koolitus Kas töötajad ⁷ on koolitatud kaitse-eesmärkide saavutamiseks kohaselt? <i>Sisend/Protsess</i>	Töötajatel puudub looduskaitsetöös vajalik ettevalmistus	0		
	Töötajate teadmised, oskused, vilumused ei vasta kaitse-eesmärkide saavutamiseks vajalikele nõuetele	1		
	Töötajate teadmised, oskused, vilumused vastavad üldjoontes nõuetele, kuid täiendav koolitus mõnede kaitsekorralduslike meetmete jaoks on vajalik	2		
	Töötajate teadmised, oskused, vilumused vastavad kaitse-eesmärkide saavutamiseks vajalikele nõuetele.	3		
15. Praegune eelarve Kas eelarve ⁸ on piisav? <i>Sisend</i>	Eelarve puudub	0		
	Praegune eelarve on ebapiisav oluliste kaitsekorralduslike nõuete täitmiseks	1		
	Praegune eelarve on rahuldav, kuid seda oleks vajalik suurendada tõhusa kaitsekorralduse huvides	2		
	Praegune eelarve on piisav oluliste kaitsekorralduslike nõuete täitmiseks	3		

⁶ Arvestada juhtusid, kus Keskkonnaamet korraldab kaitset või koordineerib kaitsetegevusi (nt talgud).

⁷ Arvestada tuleb kõiki töötajaid, vastavalt olukorrale, alates juhtidest kuni alamastne personalini.

⁸ Arvestada tuleb nii riigieelarvelist kui projektipõhist rahastust. Kui rahastuse seis on mõnes valdkonnas hea, mõnes halb (taastamine olemas, seiret pole), siis tuleb eristada see märkuste lahtris

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsümise kohta	Kommentaar või selgitus	Vajalikud meetmed
16. Eelarve tagatus Kas finantseerimine on stabiilselt tagatud ?	Kaitsealal puudub stabiilne eelarve; kaitsekorralduslike tegevuste rahastamine toimub süsteemiväliste või ennustamatute toetustega	0		
	Kaitsealal puudub on väga väike stabiilne eelarve; kaitsekorralduslikud tegevused pole võimalikud ilma süsteemivälise rahastusega	1		
	Kaitsealal on stabiilne kaitsekorralduslik eelarve, arendustegevus toimub süsteemivälise rahastusega	2		
	Kaitsealal on stabiilne ja piisav kaitsekorralduslik eelarve	3		
17. Rahastamise korraldus Kas rahastamise korraldus toetab kaitsekorralduse Iseloomulikke vajadusi?	Rahastamise korraldus ei vasta üldse looduskaitsekorralduslike vajadustele (nt ebasobiv ajastus, eelarveridade jäikus)	0		
	Rahastamise korraldus piirab olulisel määral looduskaitsekorralduslike tegevusi	1		
	Rahastamise korraldus vastab üldjoontes vajadustele, kuid seda on võimalik mitmeti parandada	2		
	Rahastamise korraldus vastab looduskaitsekorralduslike vajadustele	3		
Protsess				
18. Töövahendid Kas töövahendid on kaitse korraldamiseks piisavad?	Kaitse korraldamise töövahendid praktiliselt puuduvad	0		
	Mõningased töövahendid on olemas, kuid need ei ole piisavad kaitsekorralduslike eesmärkide saavutamiseks	1		
	Kaitse korraldamise töövahendid on üldiselt olemas, kuid mõned puudujäägid piiravad teatud kaitse- eesmärkide saavutamist	2		
	Kaitse korraldamise töövahendid on kaitse-eesmärkide saavutamiseks piisavad	3		
Sisend				

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsimuse kohta	Kommentaar või selgitus	Vajalikud meetmed
19. Töövahendite hooldus Kas töövahendite hooldus on kohane? <i>Protsess</i>	Töövahendite hooldus on praktiliselt olematu	0		
	Töövahendite hooldus on juhuslik	1		
	Toimib põhiliste töövahendite hooldus	2		
	Töövahendid on nõuetele ja vajadustele kohaselt hooldatud	3		
20. Haridus ja teadlikkus Kas on olemas plaamilisi kaitse- eesmärkidega seotud koolitus- programme? <i>Protsess</i>	Pole koolitus- ja teadlikkusprogramme	0		
	On juhuslikud ja/või väheolulised koolitus- ja teadlikkusprogrammid	1		
	On koolitus- ja teadlikkusprogramme, kuid need vähe seotud kaitsekorralduslike eesmärkidega	2		
	On olemas plaamilised kaitse-eesmärkidega seotud koolitus- ja teadlikkusprogrammid	3		
21. Loodus- kasutus Kas looduskasutuse planeeringud võtavad arvesse kaitseala nõudeid ja toetavad kaitse- korralduslike eesmärke? <i>Planeerimine</i>	Looduskasutuse (mets, jaht, maavarad jt) planeeringud ei arvesta looduskaitsealadeid	0		
	Looduskasutuse planeeringud arvestavad looduskaitsealadeid piiratud ning mõjutavad kaitse-eesmärke negatiivselt kaudselt või pikemas plaanis	1		
	Looduskasutuse planeeringud arvestavad üldisi looduskaitsealadeid ning kaitse-eesmärke	2		
	Looduskasutuse planeeringud arvestavad üldisi looduskaitsealadeid ning kaitse-eesmärke ja toetavad oma tegevustega kaitsekorralduslike eesmärke	3		

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsümise kohta	Kommentaari või selgitus	Vajalikud meetmed
Lisapunktid: looduskasutus				
21a: Looduskasutuse planeering toetab elupaigakaitset	Looduskasutuse planeering toetab kaitseala kaitsekorralduses ettenähtud elupaigakaitset noudes (nt veerežiim, häilude avamine metsas, karjatamine jms)	+1		
21b: Looduskasutuse planeering toetab sidusust	Looduskasutuse planeering toetab kaitseala kaitsekorralduses ettenähtud ökoloogilist sidusust kaitseala sees või kaitseala ja ümbritsevate elupaikade vahel (ka vee-elupaigad)	+1		
21c: Looduskasutuse planeering toetab ökosüsteemseid teenuseid	Looduskasutuse planeering toetab kaitseala kaitsekorralduses ettenähtud ökosüsteemsete teenuste tagamist (nt. reguleerivad, tootvad või kultuurilised teenused)	+1		
22. Koostöö teiste sektoritega	Kontaktid puuduvad	0		
Kas kaitseala teeb koostööd alaga seotud majandusorganisatsioonidega?	Kontaktid pealiskaudsed	1		
Protsess	Kontaktid olemas, vähene koostöö kaitsekorralduslikes küsimustes	2		
	Kaitseala teeb pidevat koostööd alaga seotud majandusorganisatsioonidega, ühised kaitsekorralduslikud projektid ja programmid	3		
23. Põlisrahvad⁹	Puudub seos	0		
Kas põlisteadmised on integreeritud looduskaitsekorraldusse?	On olemas valmisolek põlisteadmiste integreerimiseks looduskaitsepraktikasse	1		
	On tehtud mõned algatused põlisteadmiste integreerimiseks looduskaitsepraktikasse	2		
Protsess	Põlisteadmiste kandjad on kaasatud looduskaitsekorralduse planeerimisse	3		

⁹ Tavapäraselt Eestis põlisrahvaid ei käsitleta, kuid näiteks uus Eesti FSC Standard 2008 sisaldab ka põlisrahvaste kriteeriumi (vt <http://www.fsc.ee/>)

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsimuse kohta	Kommentaar või selgitus	Vajalikud meetmed
24. Kohalik kogukond	Kohalik kogukond ei osale looduskaitsealsetes otsustustes	0		
	Kohalik kogukond osaleb mõningates looduskaitsekorraldusega seotud küsimuste lahendamises, kuid see ei mõjuta looduskaitsekorraldust	1		
	Kohalik kogukond ja huvigrupid osalevad looduskaitsekorraldusega seotud küsimuste lahendamises, kuid nende kaasamist tuleks parandada	2		
	Kohalik kogukond ja huvigrupid vahetult osalevad kõigi asjakohaste looduskaitsekorralduse otsustuste tegemisel	3		
<i>Lisapunktid: kohalik kogukond</i>				
24a: Mõju kogukonnale	Kaitseala valitseja ja kohaliku kogukonna ning huvigruppide vahel on avatud ja usalduslikud suhted	+1		
24b: Mõju kogukonnale	Rakendatakse programme ja/või projekte, mis edendavad nii looduskaitse kui kohaliku kogukonna huve	+1		
24c: Mõju kogukonnale	Kohalik kogukond toetab aktiivselt looduskaitsekorralduslike tegevusi	+1		
25. Majandustulu	Looduskaitse ei loo kohalikule kogukonnale majandustulu (nt sissetulek, töökohad, keskkonnateenused)	0		
	Nähakse majandustulu loomise võimalusi ning vastavad plaanid on väljatöötamisel	1		
	Kohalik kogukond saab teatavat majandustulu looduskaitsekorraldusega seoses	2		
	Looduskaitsetegevused moodustavad olulise osa kohaliku kogukonna majandustulust	3		
<i>Tulemus</i>				

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsimuse kohta	Kommentaar või selgitus	Vajalikud meetmed
26. Seire ja tulemus- hindamine Kas kaitsekorraldus- tegevusi seiratakse tulemuslikkuse aspektist? <i>Planeerimine/ Protsess</i>	Kaitsealal puuduvad seire ja tulemushindamine	0		
	Seire ja tulemuste hindamine on juhuslikku laadi, puudub selge siht ja tulemuste kogumise korrapära	1		
	Olemas on seire ja tulemuste hindamise süsteem, kuid see ei ole piisavalt seotud planeerimisega	2		
	Olemas on tõhus seire ja tulemuste hindamise süsteem, mida kasutatakse korrapäraselt kaitsekorralduse planeerimisel	3		
27. Küllastus- korraldus Kas küllastuse korraldus on asjakohane? <i>Väljund</i>	Puudub küllastust teenindav infrastruktuur ¹⁰ , ehkki selle järgi oleks vajadus	0		
	Küllastust teenindav infrastruktuur ei vasta praegusele küllastusintensiivsusele ja nõuetele	1		
	Küllastust teenindav infrastruktuur rahuldab praegust küllastusvoogu, kuid vajaks edasiarendamist	2		
	Küllastust teenindav infrastruktuur vastab täiesti praegusele küllastusintensiivsusele ja nõuetele	3		
28. Kommerts- turism Kas kommerts- turism aitab kaasa kaitsekorraldus- tegevusele ja aitab teadvustada ala väärtusi? <i>Protsess</i>	Kaitseala valitseja ja küllastuse korraldaja ning turismifirmade vahel kontaktid praktiliselt puuduvad	0		
	Kaitseala valitseja ja küllastuse korraldaja ning turismifirmade vahelised kontaktid puudutavad halduslikke ja juriidilisi küsimusi	1		
	Kaitseala valitseja ja küllastuse korraldaja ning turismifirmade vahelises koostöös proovitakse ühiselt parandada küllastajateenindust ja viia läbi kaitseväärtusi parandavaid ühisprojekte	2		
	Kaitseala valitseja ja küllastuse korraldaja ning turismifirmade vahelises koostöös parandatakse küllastajateenindust ja viiakse läbi kaitseväärtusi parandavaid ühisprojekte	3		

¹⁰ Küllastust teenindav infrastruktuur – rajakatted, piirded, ~~viidastus~~ jms

Teema	Kriteerium	Tulemus: märgi vaid üks vastus küsümise kohta	Kommentaar või selgitus	Vajalikud meetmed
29. Tasud	Ei kasutata tasude süsteemi (nt sissepääsutasu, trahvid jms).	0		
Juhul kui (keskkonna)tasude süsteem	Tasusid kogutakse, kuid neid ei kasutata kaitsekorralduses	1		
looduskaitse on kohandatud, kas need aitavad kaasa kaitsekorraldusele?	Tasusid kogutakse, need moodustavad vaid teatud osa kaitsekorralduses	2		
Tulemus	Tasusid kogutakse, need moodustavad olulise osa kaitseala kaitsekorralduses ja lähiümbruse arendamises	3		
30. Kaitse- väärtuste seisund	Paljud elurikkuse, ökoloogilised ja kultuurilised väärtused on tugevasti kahjustunud	0		
Kuidas on muutunud oluliste kaitseala väärtuste seisund võrreldes kaitseala asutamisaegse seisundiga?	Mõned elurikkuse, ökoloogilised ja kultuurilised väärtused on tugevasti kahjustunud	1		
Tulemus	Mõned elurikkuse, ökoloogilised ja kultuurilised väärtused on osaliselt kahjustunud, kuid kõige olulisemad väärtused jäänud oluliste mõjutusteta	2		
	Elurikkuse, ökoloogilised ja kultuurilised väärtused on enamalt jaolt kahjustamata seisundis	3		
Lisapunktid: Kaitseväärtuste seisund				
30a: Kaitseväärtused	Kaitseväärtuste seisundi hindamine põhineb uuringutel ja/või programmiisel seirel	+1		
30b: Kaitseväärtused	Algatatud on eraldi programmid, mis eesmärgiks on tegeleda kaitseväärtustusi (elurikkuse, ökoloogiliste ja kultuuriliste) ähvardavate ohtudega	+1		
30c: Kaitseväärtused	Kaitseala asutamise põhjuseks olnud põhiliste kaitseväärtuste kaitsekorraldus on prioriteetne tegevus igapäevases looduskaitsetöös	+1		

Lisa 2. Kaitsealade kaitsetõhususe hindamise punktisummade tabel 2010.

Teema	Haanja looduspark	Hilju madala hoiuala	Kolva- maastiku hoiuala alaeala	Kõnnu-Kasti hoiuala (Läänemaa)	Kärevere looduskaitseala	Lahemaa rahvuspark	Lavassaare looduskaitseala	Nigula looduskaitseala	Nõmme- Mustmäe maastikuaitseala	Panga maastikuaitseala	Peipsi veere UKA (2010 Ennõje- Suursoo MKAl)	Põhja-Kõrvemaa maastikuaitseala	Põltsamaa looduskaitseala	Struuga maastikuaitseala	Viljandi maastikuaitseala	Vooremaa maastikuaitseala	Hiiumaa laude maastikuaitseala
	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3
1. Juriidiline staatus	1	2	3	1	2	2	0	2	2	2	1	3	3	3	2	2	2
2. Kaitse-eeskiri																	
3. Õiguse rakendamine	2	3	2	1	2	1	1	2	3	1	2	3	2	2	2	2	2
4. Kaitseala kaitsemaht	1	3	3	2	2	2	3	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2
5. Kaitseala planeering	2	3	2	1	1	2	0	3	2	2	2	3	2	3	2	2	2
6. Kaitseala piiridatus	2	3	2	3	2	2	1	3	3	2	2	2	3	3	1	2	3
7. Kaitse korralduskava	1	0	2	0	1	1	1	2	1	1	1	2	3	1	2	2	2
7a. Kaitsekorralduskava	1		1		1		1	1			1	1	1	1		1	1
7b. Kaitsekorralduskava			1				1	1			1	1				1	1
7c. Kaitsekorralduskava	1		1		1		1	1			1	1				1	1
Lisap.: Kokku:	2 3	0 3	0 5	0 0	2 3	0 3	1 2	3 4	1 3	0 1	3 4	3 5	2 5	0 1	2 4	3 2	3 5
8. Tööplaan	2	0	2	2	1	2	1	2	2	2	2	1	2	2	0	2	2
9. Inventeerimine																	
10. Kaitsealuste teinid	2	3	2	1	2	1	2	2	2	0	1	2	2	2	3	2	2
11. Luringud	1	3	1	3	1	1	2	3	1	1	1	1	1	3	3	2	3
12. Loodusväärtuste kaitsekorraldus	1	3	3	2	1	1	1	2	2	1	1	1	2	2	1	2	2
13. Tööajajale hulk	2	3	2	2	3	1	1	2	2	1	1	3	2	2	0	1	2
14. Tööajajale koolitus	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3
15. Praegune eelarve	1	3	1	2	2	1	1	2	1	1	0	2	1	2	1	1	1
16. Õiguse tagatus	1	0	1	1	0	1	2	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1
17. Rahastamise korraldus	1	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1	0	2	1	1	2	1
18. Töövahendid	2	3	2	2	3	2	2	1	2	2	1	2	3	1	2	3	2
19. Töövahendite hoidlus	3	3	3	2	2	2	2	2	0	2	2	2	3	1	3	2	2
20. Haridus ja teadlikkus	2	2	2	1	0	2	0	1	1	2	1	1	1	1	0	2	3
21. Looduskaitse	2	3	3	2	2	1	2	3	2	1	2	2	2	2	1	3	3
21a. Looduskaitse planeering toetab elupaigakaitset	1		1		1		1	1					1		1	1	
21b. Looduskaitse planeering toetab siset					1		1				1			1	1	1	
21c. Looduskaitse planeering toetab biosüsteemide teenuseid								1	1		1				1		
Lisap.: Kokku:	1 3	0 3	1 4	0 2	2 4	0 1	1 3	3 6	1 3	0 2	2 4	0 2	0 2	0 2	3 5	2 5	0 3
22. Koostöö teiste sektoritega	1	2	3	2	2	2	1	3	2	2	1	0	3	2	2	1	2
23. Põlisrahvad	1	1	2	1	0	2	0	0	0	2	0	0	0	2	3	0	3
24. Kohalik kogukond	1	3	2	1	1	1	1	2	3	1	1	0	0	2	1	2	2
24a. Mõju kogukonnale			1			1						1		1			
24b.				1		1	0			1				1		1	
24c. Mõju kogukonnale								1	1								
Lisap.: Kokku:	0 1	0 3	1 3	1 2	0 1	1 2	1 3	1 3	1 4	1 2	0 1	0 0	0 1	1 3	2 2	1 2	1 3
25. Majandustulu	1	0	2	2	0	2	0	2	0	2	0	1	0	2	2	1	2
26. Seire ja tulemushindamine	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	3	1	2	1	3
27. Külastuskorraldus	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	2	2
28. Kommertsturism	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
29. Jääd	2	3	3	3	0	1	2	3	2	1	3	2	3	3	3	2	2
30a. Kaitseväärtesed		1	1	1	1		1	1					1		1		1
30b. Kaitseväärtesed																	
30c. Kaitseväärtesed			1					1									
Lisap.: Kokku:	0 2	1 4	2 5	1 4	1 1	0 1	1 3	3 5	1 3	0 1	0 3	1 3	0 3	1 4	2 6	3 2	3 5
Küsimustiku summa lisapunktideta:	47	61	60	50	39	43	32	56	49	51	43	37	50	64	53	51	64
Küsimustiku summa kokku (punktid+H sapunktid):	50	62	67	52	44	44	36	62	53	54	44	42	54	74	65	57	71

Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja kinnitus töö kaitsmisele lubamise kohta

Mina, Siim Štšjogolev,

Sünniaeg 15.07.1993,

1. annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda koostatud lõputöö

Kaitsealade kaitsetõhususe hindamine,

mille juhendaja on Mart Külvik,

1.1. salvestamiseks säilitamine eesmärgil,

1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja

1.3. Veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemiseks kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor /allkirjastatud digitaalselt/

(allkiri)

Tartu, 23.05.2021

(kuupäev)

Juhendaja kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Luban lõputöö kaitsmisele.

Mart Külvik /allkirjastatud digitaalselt/

(juhendaja nimi ja allkiri)

23.05.2021

(kuupäev)